

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ENGELLİ BİREYLERİN AİLELERİNE YÖNELİK MANEVİ REHBERLİK

Fatma GÜNERİ

DENİZLİ, 2023

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ENGELLİ BİREYLERİN AİLELERİNE YÖNELİK MANEVİ REHBERLİK

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS BİTİRME PROJESİ

HAZIRLAYAN

Fatma GÜNERİ

Öğrenci No: 223986093

DANIŞMAN

Prof. Dr. İBRAHİM KISAÇ

DENİZLİ-2023

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Fatma Güneri tarafından hazırlanan “Engelli bireylerin ailelerine yönelik manevi rehberlik” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim KISAÇ

Danışman

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI

Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Fatma GÜNERİ

ENGELLİ BİREYLERİN AİLELERİNE YÖNELİK MANEVİ REHBERLİK
FATMA GÜNERİ
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖNSÖZ

Bu proje manevi rehberlik alanlarından, etkileşim içinde olduğu diğer alanlardan, manevi destek ve rehberliğe ihtiyaç duyulması, engelli bireyler gibi yaşamda sınırlılıkları olan ve desteğe ihtiyaç duyan kimselerle bakımını üstlenen kişilerin yaşadıkları sıkıntılı durumlarda yapılabilecek manevi destek örnekleri ve hangi yöntemlerin olduğu konularından bahsetmektedir. Engelli birey ve yakınları özel yaşam alanları başta olmak üzere, eğitimden sağlığa, sosyal ve toplumsal alanlarda yaşamış oldukları sıkıntılarla başa çıkma yöntemleri geliştirmek zorundadırlar. Gerek devlet eliyle gerekse çeşitli sosyal kurumlardan maddi destek alıyor olsalar da psikolojik ve manevi bir desteğe de ihtiyaç duymaktadırlar. Aldıkları yardımlar belli oranda yaşadıkları sıkıntılarını gidermiş olsa da manevi alanda hissettikleri boşluk ve yardım alanını tatmin etmemektedir. Manevi desteğe ihtiyaç duydukları duygu durumlarında kendi başlarına yeterli olamayarak, başa çıkmakta zorlanmaktadırlar. İçinde buldukları zorlu koşullar; çeşitli travmalar, psikolojik bozukluklar, bunalıma girerek çaresiz hissetmelerine neden olmaktadır. Diğer konularda aldıkları destekler belli oranda sıkıntılarına çare olsa da manevi ve ruhsal sıkıntılarını çözüm olamamaktadır. Bu bitirme ödevi çalışması ile yaptığımız yüz yüze görüşme ve anket çalışmasıyla, engelli yakınlarının aldıkları yardımlar, ihtiyaç hissettikleri destekler, manevi destek beklentilerinin olup olmadığı gibi konuların araştırmasını amaçlanmıştır. Özellikle manevi anlamda desteğe ihtiyaç hissedip hissetmedikleri araştırılmıştır.

Dünden bugüne, dünyada ve ülkemizde yapılan ve yapılmakta olan manevi destek ve rehberlik çalışmalarına bakarak projenin hazırlanması ve araştırmamıza ışık tutması sağlanmıştır.

Projeyi hazırlamamda güçlü manevi desteğinin yanı sıra rehberlik, bilgi ve yardımlarını esirgemeyerek öneri ve görüşleriyle doğru biçimde yönlendiren, yol gösteren değerli Danışman Hocam Prof. Dr. İbrahim Kısaç'a teşekkürlerimi sunarım.

Fatma GÜNERİ

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK	1
İÇ KAPAK	2
JÜRİ ÜYELERİNİN PROJE ONAY SAYFASI.....	3
ETİK BEYANNAMESİ.....	4
ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER.....	6
TABLolar	8
KISALTMALAR.....	9
ÖZET.....	10
ABSTRACT	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	12
1.1. Araştırmanın Amacı.....	14
1.2. Araştırmanın Önemi	15
1.3. Sayıtlılar	16
1.4. Sınırlılıklar	16
1.5. Tanımlar	16
İKİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
Araştırmanın Özeti	17
Araştırmanın Örnekleri	18
2.1. Engellilik Nedir?.....	19
2.2. Manevi Rehberlik Nedir?.....	23

2.3. Dünya’da Manevi Rehberlik	25
2.4. Türkiye’de Manevi Rehberlik	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM	
3.1. Araştırmanın Modeli	30
3.2. Evren ve Örneklem	31
3.3. Veri Toplama Araçları	31
3.4. Verilerin Toplanması	31
3.5. Verilerin Analizi	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUMLAR	
4.1. Katılımcıların Anket Sorularına Verdiği Yanıtlar	32
Tablo 4.1.	32
Tablo 4.2.	33
Tablo 4.3.	34
Tablo 4.4.	35
Tablo 4.5.	35
Tablo 4.6.	36
Tablo 4.7.	37
Tablo 4.8.	37
Tablo 4.9.	37
Tablo 4.10.	38
Tablo 4.11.	38
Tablo 4.12.	38
Tablo 4.13.	39
Tablo 4.15.	40
4.2. Katılımcılara Yöneltilen Açık Uçlu Sorunun Yanıtları	40
Başka ne tür yardımlar yapılmalıdır? 19 Yanıt	41
Verilerin Yorumu	42

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ- DEĞERLENDİRME

5.1. Sonuç ve Değerlendirme	43
5.2. Tartışma	48
5.3. Öneriler	49
KAYNAKÇA	52

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.5. Katılımcıların Engelli Bireylere Olan Yakınlık Derecelerine İlişkin Bulgular

Tablo 4.6. Katılımcıların Yakınlarının Engellilik Durumlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.7. Katılımcıların Engelli Yakını Olmanın Getirmiş Olduğu Sorunlarla Başa Çıkma Yöntemlerine Yönelik Yanıtlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.8. Katılımcıların Engelli Bir Yakına Sahip Olmayı Nasıl Adlandırdıkları ve Nasıl Algıladıkları ile İlgili Soruya Yanıtlarına Yönelik Bulgular

Tablo 4.9. Katılımcılara Yöneltilen Engelli Yakını Olarak Yararlandığınız Sosyal veya Maddi Yardım var mı? Sorusuna Cevaplarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.10. Katılımcıların Yapılan Yardımları Yeterli Buluyor musunuz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

Tablo 4.11. Katılımcılara Yöneltilen Psikolojik Yardım veya Destek Alıyor musunuz? Sorusuna Yanıtlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.12. Katılımcılara Yöneltilen Psikolojik Yardım Almayı Düşünür müsünüz? Sorusuna Yanıtlarına İlişkin Bulgular

Tablo 4.13. Katılımcılara Yönlendirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hakkında Bilgi Sahibi misiniz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

Tablo 4.14. Katılımcılara Yöneltilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetinden Yararlanmak İster misiniz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

Tablo 4.15 Katılımcılara Yöneltilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetinin Yararlı Olacağına İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

Tablo 4.15 Katılımcılara Yöneltilen Türkiye’de Yapılan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Hakkında Bilgi Sahibi misiniz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

KISALTMALAR

MDR: Manevi Danışman, Rehber

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

vb: Ve Benzeri

PDR: Psikolojik Danışman, Rehber

İDYÖD: İslami Değerlerin Yaşam Biçiminde Öncelikli Danışan

İPDM: İslami Psikolojik Danışma Modeli

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AAPK: Amerika Dini Danışma Kurumu

ÇÖİDG: Çözüm Odaklı Dini Danışma Görüşme

BSRM: Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

s.: Sayfa

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

CPE: Clinical Pastoral Education

APA: Amerikan Psychological Association

ACA: Amerikan Counseling Association

BAUN-MADMER: Balıkesir Üniversitesi Manevi-Psikolojik Danışmanlı Uygulama ve Araştırma Merkezi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

BÜ: Balıkesir Üniversitesi

K.K: Kuran'ı Kerim

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET	
ENGELLİ BİREYLERİN AİLELERİNE YÖNELİK MANEVİ REHBERLİK	
Hazırlayan: FATMA GÜNERİ	Danışman: PROF.DR. İBRAHİM KISAÇ
Tarih: 15.12.2023	Sayfa Sayısı: 52
Felsefe ve Dini Bilimler	
Manevi Destek ve Rehberlik	
Dünyaya gelen her insan farklı özelliklerde yaratılmış ve donatılmıştır. Farklı öğrenme ve gelişme özelliğine sahiptirler. İnsanların ilgi, beklenti, duygu ve ihtiyaçları farklılık arz eder. Fiziki olduğu kadar ruhi durumları, zengin fakir, güzel çirkin, engelli engelsiz gibi farklılıkları ile hayatta yer bulmaya, kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Beklenti ve ihtiyaçları sağlıklı bir şekilde karşılanırsa toplum olarak da refaha ulaşılabilir. Sosyal dengenin oluşması ve toplum sağlığının oluşması için bu gereklidir. Karşılaşılan problemlerde çözüm yolu bulmak, çareler üretmek ve sıkıntıyı bertaraf etmek kişinin sağlıklı bir yaşam sürmesinin olmazsa olmazıdır. Engelli bireyler ve ailelerinin karşılaştığı problemleri çözme konusunda onlara yardım etmek kadar, engelleri en aza indirerek ihtiyaç ve gereksinimlerinin karşılanması önemlidir. Her engelli grubunun karşılaştığı ve yaşadığı sorunlar da birbirinden	

farklı olabilir, onların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, engelleri azaltacak imkanlar sağlanmalıdır. Özellikle maddi ihtiyaçlarının karşılanması kadar, ruhi ve manevi sıkıntılarının da giderilmesi için çalışmalar yapılmalı, destek olunmalıdır. Manevi danışmanlık ve rehberlik, dini referanslı bir inanç desteğidir. İnsanlar yaşadıkları sıkıntılarla doğru orantılı olarak artan üzüntü, acı, korku, yalnızlık ve ümitsizlik gibi duygu durumlarıyla mücadele etmek durumunda kalabiliyorlar. Kendi başlarına bu duygu durumları ve yaşanan zorluklarla baş edebilmeleri de zorlaşıyor. Manevi desteğin bir amacı da bu durumlarla baş edebilme ve uyum sağlama becerisi kazandırmak için, dini ve inanç bakımından destek olmak, sorunlara dini bakış açılarıyla danışmanlık etmek ve yaşananları anlamlandırmaya yardımcı olmaktır.

Manevi rehberlik hizmetleri uluslararası alanda yıllardır devam eden ve profesyonel olarak uygulanan bir destek şeklidir. Türkiye’de yeni bir alan olan manevi danışma ve rehberlik çalışmaları günümüzde, hastaneler, cezaevleri, çocuk ve gençliğe yönelik kurumlarda uygulanmaya başlanmıştır. İnsanların ihtiyaç duyduğu bu destek alanı araştırılmalı ve bu alanda yapılan yeni çalışmalarla geliştirilmelidir. İnsanların bu alan hakkında bilgilerinin olup olmadığı ve bu desteğe ihtiyaç duyup duymadıklarına araştırma konumuzda yer verdik. Bu araştırmada, manevi rehberlik hizmetinde daha fazla neler yapılabilir, insanların beklentisi nelerdir, eksik ve eklenmesi gereken durumlar nelerdir bunları öğrenmeyi amaçladık. Daha önceden yapılmış olan ve günümüzde yapılan çalışmalar, yeni bakış açıları geliştirmemize yardımcı olacaktır ve büyük öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık/Rehberlik, Engellilik, Dini Rehberlik

Danışman: Prof. Dr. İbrahim KISAÇ

PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ISLAMIC SCIENCES ABSTRACT OF MASTER THESIS

ABSTRACT	
SPIRITUAL GUIDANCE FOR THE FAMILIES OF DISABLED INDIVIDUALS	
Author: FATMA GÜNERİ	Supervisor: Prof.Dr. İBRAHİM KISAÇ
Date: 15.12.2023	Nu of pages: X+52
Departmanter: Philosophy and Religious Scienses	
Subfield: Department of Spiritual Support and Guidance	
Every human being born into the world is created and bestowed upon with distinct characteristics. They bear particular learning and development characteristics. People's interests, expectations, feelings, and needs vary. They are in pursuit of a place in life and meet their wishes and needs (demand), with their differences in their spiritual as well as physical conditions, rich and poor, beautiful and ugly, disabled and non-disabled. If expectations and needs are meticulously addressed, prosperity can be achieved as a society. This is regarded as a prerequisite for the establishment of socially balanced community over which public health prevails.	

Finding solutions to the problems encountered, producing solutions, and eliminating the issue

is essential for a person to live a healthy life. It is vital to meet the needs and requirements of disabled individuals and their families by minimizing obstacles, as well as helping them solve the problems they face. The issues faced and experienced by each disabled group may differ from each other, and opportunities should be made available for them to reduce obstacles in line with their wishes and needs. Efforts should be made and support should be provided, especially to meet their financial needs in addition to relieving their spirit and spiritual problems.

Spiritual counseling and guidance is a belief support with religious reference. People may have to struggle with emotional states such as sadness, pain, fear, loneliness, and hopelessness, which increase in direct proportion to the troubles they experience. It becomes difficult for them to cope with these emotional states and difficulties on their own. One of the purposes of spiritual support is to provide religious and belief support, to advise on problems from religious perspectives, and to help make sense of experiences to gain the ability to cope and adapt to these situations.

Spiritual guidance services are a form of support that has been going on internationally for years and is practiced professionally. Spiritual counseling and guidance studies, which have recently been introduced in Turkey, are underway in hospitals, prisons, and institutions for children and youth. This area of support that people need should be researched and developed with new studies in these fields. We included in our research topic whether people have information about this field and whether they need this support. In this research, we aimed to dig out ways to make further contributions to spiritual guidance service, what people's expectations are, what is missing, and what needs to be added. Previous and current studies which have proved to be of great importance will enable us gain new perspectives and broadly enhance them.

Key Words: Spiritual Counseling/Guidance, Disability, Religious Guidance

Advisor: Prof. Dr. Ibrahim KISAÇ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüzde tüketim kültürünün, haz ve hızın artık insanı mutlu etmekte yetersiz kaldığı, insanlığın manevi bir arayış içerisinde olduğu bir gerçektir. Her şeye kolay ulaşılabilir, çabuk tüketilebilir olması kalıcı mutluluk ve huzuru hedefleyen insan için içinde bulunduğu bir boşluğun oluşmasına sebep olmaktadır ve yaşamları boyunca bir arayış içerisinde olmaktadır. Bu süreçte Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e (a.s) kadar tüm peygamberlerin insanlara ulaştırdığı dinin adı olan İslam'ın, vahyin ve nebevi sünnetin özellikle kalbi kırık, mahzun, ümitsizlik yaşayan ve varoluşsal bir arayış içerisinde olanlar için ifade şekli bu topraklarda manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in Allah'ın lütfuyla affedici ve yumuşak

üslubunda ifadesini bulan ve sünnette birçok örneği görülebilecek olan, sıkıntılı anlarında insanları dinleme, onlarla konuşma, kendilerine yardım elini uzatma gibi temel ilkeler manevi danışmanlığın dayandığı zemini oluşturmaktadır. Geleneksel dini-manevi değer ve formların bugünün sorunlarına hitap edecek şekilde sunulması olarak özetleyebileceğimiz manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri son yıllarda gündeme alınmış ve her geçen gün artan hizmet çeşidinin bir yansıması olarak farklı kesimlere sunulmaya başlamıştır.

Günümüz manevi danışmanlık uygulamasının kurumsal kökeni Batı Hristiyan dünyası olarak görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ruhsal yıkım, kriz ve anlam arayışı sebebiyle psikolojik desteğe ihtiyaç artmıştır. Hristiyanlığın tarihsel kodlarında zaten var olduğu kabul edilen manevi danışmanlık 19. yüzyılda psikolojinin dini boyutunu vurgulama eğilimiyle birlikte gündeme gelmiştir. Bu tartışmaların kökenlerinin Amerikan Psikoloji Derneği'nin (American Psychological Association APA) kuruluşuyla başladığı söylenebilir. Zira bu dernekte filizlenen psikolojide din ve maneviyat temalı tartışmalar kritik öneme sahiptir. Söz konusu dernekte ortaya çıkan tartışmaların neticesinde manevi danışmanlık dernekleri kurulmuş ve sahada aktif olarak manevi danışmanlar hizmet vermeye başlamıştır. Bu çalışmaların neticesi olarak günümüzde ABD'de hastane, hapishane, sosyal hizmet merkezleri, okullar ve benzeri kurumların talepleriyle buralarda da manevi ve dini destek hizmeti verilmektedir. Manevi danışmanlığın modern bir uygulama olarak gelişiminin başta Almanya ve İngiltere olmak üzere

Avrupa ve ABD arasında uzun bir zaman farkı bulunmadığı görülmektedir. Çoğunluğu Hristiyan olan manevi danışmanlar farklı kurumlarda insanlara sağlık, kapatılma, kriz ile başa çıkma, anlam yaratma konularında destek sunmaktadır. Sağlık Kuruluşlarının Akreditasyonu Birleşik Komisyonu (Joint Commission on the Accreditation of Healthcare Organizations JCAHO) veya Danışma ve Psikolojik Hizmetler Komisyonu (Commission for Counseling and Psychological Services-CCAPS) gibi kurumla tarafından akreditasyona tabi tutulan ve denetlenen yaklaşık 4 bin 500 manevi danışman hizmet vermektedir. Almanya'da ise bu sayı 35 bine çıkmıştır. İngiltere'de sağlık, Almanya'da ise yaş alma konuları öne çıkmaktadır. Danışmanlık yöntemi klinik metotlar ve Hristiyan dini kaynaklarının birleşimi olarak görülse de –gönüllülük esasına dayalı olarak– sadece dini bakım desteği de sunulmaktadır. Hizmet, organizasyon ve danışmanın kendisine bağlı olarak değişebilen danışmanlık felsefesini belirleyen temel faktörler danışanın beklentisi, danışmanın niteliği ve hizmeti sunan kurumun ilkeleridir. Bu talep edilen konunun aydınlatıldığı süreçte çok farklı yöntemler de kullanılabilir. Bu alan, dünya genelinde modernleşmenin farklı alanlarındaki tezahürü ile birlikte giderek yaygınlaşan bireyselliği aşarak; fizik ve metafizik

gerçekliğin farkında olarak varlığı anlamlandırma arayışlarının bir neticesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Çok katmanlı ve geniş bir yelpazeden etkilenen sosyal ve manevi problemlerle yüzleşen insanlara yönelik, bu problemlerle başa çıkmada destek olacak birtakım profesyonel ve akademik çözümler kaçınılmaz olmuştur. Dünya genelinde her kültürün kendi formlarında ortaya çıkan bu hizmet alanının, İslam geleneğinde de farklı formlarını görmemiz mümkündür.

Geleneksel toplumlarda din hizmetleri açısından klasik irşat dili ve ibadetlere rehberlik etme yeterli olurken; bireyleri derinden etkileyen hastalık, yalnızlık, kayıplar gibi ortaya çıkan birtakım zorluklar, aile, akraba, arkadaş ve komşuların desteğiyle doğal süreçleri içerisinde aşılabılırken, günümüzde şehirleşme, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler, üretim ve tüketim alanındaki değişiklikler gibi faktörler manevi dinamikleri de etkilemiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, dini, manevi, ahlaki, kültürel dinamiklerle psikoloji, sosyoloji, iletişim gibi bilimlerin yöntemlerini de kullanarak uygulanmaktadır.

Bugün birçok Avrupa ülkesinde manevi danışmanlık ve rehberlik vatandaşlar açısından anayasal bir hak, devlet açısından bir yükümlülük olduğu için, Anayasa gereği devlet, din hizmetlerine ve manevi danışmanlığa ulaşma imkânı olmayanların ayağına bu hizmetleri götürmek zorundadır. Ülkemizde manevi danışmanlık görevi 633 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiş ve Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, özellikle manevi desteğe daha fazla ihtiyaç duyulan hastane, cezaevi, öğrenci yurtları gibi kurumlarda ön plana çıkmaktadır. Söz konusu hizmetler sayesinde toplumsal ve manevi bunalımların bulunduğu ortak noktada bireylerin sorunlarla başa çıkma ve anlam krizini çözmelerine yardımcı ve destek olunmaktadır. Bireylere sağlanan manevi destek çalışmalarını bireysel olarak da kendisini çaresiz hisseden ve bu yardıma ihtiyaç duyan her bireye uygulanabilmektedir. Yaşamını sınırlılıklarla sürdüren ve bireysel ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan, çeşitli zorluklar yaşayan engelli bireylere de manevi destek ve rehberlikle yardımcı olunmaktadır. Engelli bireylerin yanı sıra bakımları ile ilgilenen başta aileler olmak üzere yakınlarına da bu desteği sağlamak önemlidir ve sağlanmalıdır.

Günümüz manevi danışmanlık uygulamasının kurumsal kökeni Batı Hristiyan dünyası olarak görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ruhsal yıkım, kriz ve anlam arayışı sebebiyle psikolojik desteğe ihtiyaç artmıştır. Hristiyanlığın tarihsel kodlarında zaten var olduğu kabul edilen manevi danışmanlık 19. yüzyılda psikolojinin dini boyutunu vurgulama eğilimiyle birlikte gündeme gelmiştir. Bu tartışmaların kökenlerinin Amerikan Psikoloji Derneği'nin

(American Psychological AssociationAPA) kuruluşuyla başladığı söylenebilir. Zira bu dernekte filizlenen psikolojide din ve maneviyat temalı tartışmalar kritik öneme sahiptir. Söz konusu dernekte ortaya çıkan tartışmaların neticesinde manevi danışmanlık dernekleri kurulmuş ve sahada aktif olarak manevi danışmanlar hizmet vermeye başlamıştır. Bu çalışmaların neticesi olarak günümüzde ABD’de hastane, hapishane, sosyal hizmet merkezleri, okullar ve benzeri kurumların talepleriyle buralarda da manevi ve dini destek hizmeti verilmektedir. Manevi danışmanlığın modern bir uygulama olarak gelişiminin başta Almanya ve İngiltere olmak üzere Avrupa ve ABD arasında uzun bir zaman farkı bulunmadığı görülmektedir. Hizmet, organizasyon ve danışmanın kendisine bağlı olarak değişebilen danışmanlık formunda talep edilen konunun aydınlatıldığı süreçte çok farklı yöntemler de kullanılabilir. Bazen bir misyonerlik bazen de profesyonel bir hizmet olarak görülen manevi danışmanlığın mahiyet ve yöntemini belirleyen temel faktörler danışanın beklentisi, danışmanın niteliği ve hizmeti sunan kurumun ilkeleridir.

1.1 Araştırmanın Amacı

- 1- İnsanlık tarihiyle yaşıt olan engellilik olgusunun getirdiği zorluk ve sınırlılıklarla baş edebilme yöntemlerine farklı bakış açıları sunmak.
- 2- Dini, manevi, ahlaki değerleri vurgulayarak, insanların hayatına dokunan rehberlik çeşidi olan manevi rehberlik çalışmaları hakkında farkındalık oluşturmak.
- 3- Engelli kişiler ve aileleri için hayatı kolaylaştıracak ve bağımsız yaşamaya olanak sağlayacak ortamların oluşmasına katkı sağlamak.
- 4- Engelli kişilerin bakımını üstlenen kişilerin, engellilik hakkında düşüncelerini, bakış açılarını öğrenmek.
- 5- Kuran ve Sünnet ışığında engellilik konusunda, manevi bir bakış açısı kazandırıp bu alanda rehberlik etmek.
- 6- Engelli kişinin ve ailesinin ihtiyaç duyduğu, yapılmakta olan ve yapılmasını istedikleri çalışmaların neler olduğunu araştırmak.
- 7- Manevi destek ve rehberlik hakkında beklentileri araştırıp, amacına uygun manevi rehberlik hizmetini sunmak.
- 8- Engelli birey ve yakınlarını, bir arada yaşayan insanlar olarak önemseydiğimizizi ve onlar için neler yapabileceğimizi araştırarak toplumsal farkındalık oluşturmak.

1.2 Araştırmanın Önemi

Kurani Kerim’e göre insan en güzel surette yaratılmıştır. *‘Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık. ’8, ‘Sonra insanı şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için duyma, görme ve idrak etme organları yarattı’* Ayetleri Allah’ın insanı en güzel surette yarattığını ifade eder. Doğuştan her insan, aynı değer, donanım ve haklara sahip olduğu da vurgulanmaktadır. İnsanın kıymetli oluşuyla

ilgili, Mevlâna (öl.672/1273) şöyle demiştir: *'Ey insan, sen görünüşte maddi varlığıyla 'küçük bir alemsin', fakat manen, gerçek varlığıyla 'büyük bir alemsin'*. Her insan sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygındır, önemlidir. Allah tarafından verilen bu değer ve kıymet, kişinin fiziksel veya zihinsel açıdan sağlıklı olup olmaması ile ilgili değildir, insan olmasının gereğidir. Engellilik de Allah'ın izni ve dilemesiyle gerçekleşen bir olgudur. Zira Kuran'da Allah'ın, insanları bir takım korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmek suretiyle sınıdığı bildirilmektedir. (Bk. El-Bakara 2/155)

İnsanlar başlarına gelen zor durumlarda ve içinden çıkamadığı olumsuz durumlarda tutunacak bir dal arayarak ayakta kalmaya çalışırlar. İnsana insan olduğu için değer veren ve koşulsuz eşit hakları kendisine sunan dini bir yaklaşımla, engelli birey ve yakınlarına yapılacak rehberlik ve manevi destek son derece önemlidir. Dezavantajlı oldukları durumları anlamlandırıp kabullenmeleri konusunda destek sağlamak, hayata daha olumlu bakabilmeleri açısından gereklidir. Bu anlamda yapılacak her araştırma ve her çalışma çok kıymetlidir. İnsanları dinleme becerisine sahip, problemleri çözüme kavuşturma konusunda rehberlik edecek, teknik bilgi ve eğitime sahip, tecrübeli ve insan ilişkileri iyi olan, manevi değerlere saygılı din görevlilerinin engelli birey ve ailesine yardımcı olması, destek olması gerekmektedir. Araştırmamızın önemi ve kazanımı, bir insan bile olsa, topluma kazandırmak ve kendi koşullarında hayatını mutlu yaşayabilmesini sağlamaktır.

1.3 Sayıtlar

- 1- Araştırmada kullanılan anket sorularının amaçlanan araştırma sonuçları için yeterli olacağı varsayılmıştır.
- 2- Soruları yönelttiğimiz ve araştırmamıza katılan engelli kişilerin ailelerinin sorularımıza verdiği yanıtların doğru olduğu varsayılmıştır.
- 3- Engelli bireyler ve ailelerinin gerçek sorun ve yaşadıkları zorluklar hakkında gerçek bilgiler olduğu varsayılmıştır.

1.4 Sınırlılıklar

- 1- Bu araştırma, Ağustos 2023 tarihinde yapılan 54 engelli bireyin ailelerinin katıldığı bir grupta sınırlıdır.
- 2- Denizli ve Ankara'da uygulanan anketten elde edilen verilerle sınırlıdır.

- 3- Denizli ve Ankara’da uygulanan anketin sadece bu iki şehirde bulunan bazı engelli bireylerin yakınlarının görüşleriyle sınırlıdır.

1.5 Tanımlar

Manevi Bakım: Başta hastane, hapishane gibi kurumlar olmak üzere ihtiyaç duyan herkese din ve inançla ilgili her türlü manevi destek ve yardıma verilen isimdir. İnsanlara acılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, ani gelişmelerle gelen hastalık, ameliyat vb. durumlarda onların yanında olmak, onlara din ve inanç konularında destek olabilmek, varsa soru ve sorunlarına danışmanlık etmek, varlıklarına bir mana, hayatlarına yeni bir anlam verebilmelerine eşlik etmektir. (Karagül, 2012: 51-76)

Manevi Rehberlik: Bireyin hastalık, engellilik, doğal afetlere maruz kalma, kayıp duygusu yaşama gibi zor durumlarda kaldığında ve yaşadığı zorlu yaşam olaylarında yaşadıklarının anlamını bulma dini ve manevi referanslarla desteklenmesini ihtiva eder. (Ayten, 2015: 65)

Tevekkül: Tevekkül, değiştirilmesi insan gücünün dışında olan üzücü olayları, ezelde takdir edilmiş bilip, üzülmemek ve Allah’tan geldiğini düşünerek seve seve karşılamaktır. (Bir işe başladığın zaman, Allahü Teâlâ’ya tevekkül et, O’na güven, Ali İmran 159)

İmtihan: Allah’ın insanları denemek için verdiği maddi ve manevi sıkıntı, dert, külfet.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma Özeti

Dünyada ve Ülkemizde yapılan manevi destek ve rehberlik, dini referanslı bir inanç desteğidir. İnsanların psikolojik ve manevi yönden iyi olma halini sağlamak üzere geliştirilmiş bir sistemdir. İnsanlara zorlu hayat koşullarıyla baş edebilme becerisi kazandırmak ve yaşadıkları sıkıntıları anlamlandırmada rehberlik etmek amacıyla yapılan bir hizmettir. Çeşitli kurumlarda uygulama örneklerini gördüğümüz hem teorik hem de pratik uygulamaları olan manevi destek ve rehberlik hizmetleri her geçen gün geliştirilerek yaygınlaştırılmaya devam etmektedir. Hz. Peygamber'e ait olan İslam'a davet metodunda kullandığı yaklaşım ve üslubu örnek ve esas alarak, geleneksel ve yeni metotların harmanlanmasıyla elde edilen yöntemler, manevi destek ve rehberliğin temelini oluşturur. Yapılan ve yapılacak olan yeni çalışmaların tanıtılması, bilinirliğinin artırılması, yaygınlaştırılması ve ulaşılabilirliğinin sağlanması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Yaptığımız anket çalışması ve araştırmamızla, insanların bu konuda ne gibi taleplerinin olduğu ve ne şekilde yardım edilebileceği görülmeye çalışılmıştır. Çalışmamızla, bu alanda kullanılacak verilerin oluşturulmasında, insanların beklenti ve isteklerini ortaya koyarak destek sağlamak amaçlanmıştır. Hazırlanan anket sorularına verilmiş olan yanıtlar tablolara aktarılmış, sonuçlar değerlendirilmiştir.

Araştırma Örnekleri

Türkiye'de 1950'li yıllarda gündeme gelen fakat kurumsal engellere takılan manevi rehberlik hizmeti sunma süreci ilk defa 2003 yılında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'nın faaliyete geçmesi ile başlamıştır. Devamında 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014'teki Yeşilay ve 2015'te Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yapılarak farklı kurumlarda manevi rehberler görev almaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren Diyanet görevlilerinin yürüttüğü bu hizmetin hastane, hapisane, KYK yurtları başta olmak üzere ihtiyaç duyulan diğer alanlarda da aktif olması için altyapı oluşturma süreci başlatılmıştır. Böylece toplumda bireylerin manevi ve dini danışmanlığa ihtiyaç duyduğu alanlarda kurumsal destek sağlanması hedeflenmektedir

Vatandaşlarının tamamına yakını Müslüman olan Türkiye'de maneviyat ve din ile alakalı olan gelenek veya kurumsal uygulamanın pratikteki İslam geleneğinden de etkilenmesi beklenir. Özellikle manevi veya dini kaynaklardan faydalanarak sağalma veya başa çıkma söz konusu olduğunda bunun İslam'da farklı açılardan sayısız formunun olabileceğini söylemek yanlış olmaz. Türkiye'deki mevcut uygulama düşünüldüğünde üç dini öge öne çıkmaktadır: peygamber, mürşit ve hoca. Hz. Muhammed'in (a.s) Kur'an'da belirtildiği gibi insanların iyiliği vaaz etmek ve kötülüğü engellemek için birbiri ile iletişime geçmediği takdirde bazı çözümleri zor toplumsal problemler ile yüz yüze kalacağını belirttiğini kaynaklarda görmek mümkündür (Tirmizi, Fiten 9-

2170; Ebu Davud, Melahim 17-4336). Bir manevi rehber olarak Hz. Muhammed (a.s) kılavuzluk etme konusunda sadece sözlü değil aktif olarak da bir model olmuştur. Hz. Muhammed (a.s) aile problemleri, tövbe etmek için çare arama, hayata dair anlam inşa etme, hastalık ya da ölüm durumlarında acıyla başa çıkma gibi dünyevi veya uhrevi anlamda yardıma ihtiyacı olanlara bazen vahiylerle bazen de gündelik hayatın akışında destek olmuş ve yol göstermiştir. Ayrıca çocuk, genç, yetişkin ve yaşlılarla olan sözlü iletişimi sadece nasihat niteliğinde değil insana ilham verecek sözler, düşündürücü sorular ve temsil gibi unsurlar da taşınmıştır. (Söylev, 2014, s. 100–104). Böylece insanlar sadece doktrinsel değil düşünsel anlamda da beslenmiştir. İslam geleneğinde ikinci model olarak mürşit İslam’ı anlama ve tecrübe etmede öznel ve inceltilmiş bir anlayış kazandırma özelliğine sahip olduğuna inanılan insandır. Fakat geleneğe bakıldığında bu anlayış salt entelektüel bir girişim olmaktan öte sosyokültürel kodları da ağır basan bir modeldir. Mürşitlerin ve hocaların da yine, kendi cemaatlerinin ya da muhitteki insanların aile problemleri, hastalık, manevi sıkıntılar, bağımlılık ve anlam inşa etme gibi durumlarda insanlara rehberlik ettikleri kaynaklara geçmiştir. Temelde bu model insanlara sadece sıkıntı anlarında değil gündelik hayatları boyunca inşa edilen öznel anlama göre verilen özel dini ibadet ve görevler etrafında kendilerini aşmaları vaaz edilir. Nefs öğretileri buna örnek olarak gösterilebilir (Frager, 2009, s. 23-41)

Manevi danışmanlığın günümüzdeki konumunu anlamak için tartışmaların filizlendiği düğüm noktalarını tespit etmek gerekir. Bu noktalardan ilki manevi danışmanlık kavramının Batı literatüründeki durumudur. Bazı metinlerin manevi danışmanlık kavramını kullanım tercihi de karakteristik bir tutarlılık göstermektedir. Batı dünyasında manevi danışmanlık “spiritual”, “religious” ve “pastoral” kavramları ile ifade edilmektedir. Bu ifadelerin her biri bu uygulamanın tarih yazımı, kapsamı ve yöntemine dair bazı ön kabulleri bünyesinde barındırmaktadır. Öncelikle Türkçeye “manevi” olarak çevrilen “spiritual” kavramı dini veya dini olmayan danışmanlık ve bakım için kullanılan geniş bir içeriğe sahiptir (Funk, 2014). Bu kavramın bazen dini olana karşıt anlamda kullanıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda “dini olmayan” anlamına geldiği gibi dini ve dini olmayı kuşatıcı bir karakterde de ifade edilmektedir (Raffay, Wood ve Todd, 2016; Tacey, 2006, s. 14-15). Zamanla “spiritual care-counseling” kavramı taşıdığı misyonun yüklerinden kurtulmuş ve günümüzde diğer iki kavram yerine de kullanılabilir.

ABD’de 3 bin manevi danışman olduğu tespit edilmiştir (Koç, 2010, s. 210). Bu danışmanlardan birçoğunun sağlık ve ruhsal rahatsızlığı olduğu da kayıtlara geçmiştir (“Statistics in the Ministry”, 2017). İngiltere’de ise tam ve yarı zamanlı olmak üzere 4 bin 500 manevi danışman olduğu belirtilmektedir. Koç 4 bin 500 danışmanın 66’sının Yahudi ve 25’inin kayıtlara geçtiğini

bildirmektedir (Koç, 2010, s. 210-211). Hollanda’da 2011 kayıtlarına göre 100 bakım kurumunda 850 civarında manevi danışman olduğu saptanmıştır. Hapishanelerde ise 250 manevi danışmanın 60’ının Müslüman olduğu bilinmektedir (Karagül, 2012, s. 6-7). Batı dünyasında, manevi danışmanlık denetimi JCAHO (Joint Commission on the Accreditation of Healthcare Organizations) veya CCAPS (Counseling Center Assessment of Psychological Symptoms) gibi kurumlar tarafından yürütülmektedir (“The Joint Commission”).

2.1 Engellilik Nedir?

Engel, bireyin bir veya daha fazla önemli yaşam aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan ve zorlaştıran bozukluklara denir. Türk Dil Kurumu engel tanımına göre; vücudunda eksik veya kusuru olan kimseler olarak ifade edilir. Doğuştan, kaza, yaralanma, zihinsel rahatsızlıklar sebebiyle duyular, hareket ve işlevde kayıp şeklinde ortaya çıkabilir. Türkçe’de; özürlü, sakat, çürük, malul gibi terimlerle ifade edilir. Bu terimlerden bir kısmı engelliler açısından itici bulunsa da resmi yayınlarda bu şekilde geçmektedir. Askerliğe elverişli olmama durumu, Askeri belgelerde çürük kavramıyla ifade edilir. Kişinin hareket etme, konuşma, iletişim, iş yapamaması gibi birçok kısıtlamaya sebep olan engellilik; zihinsel, işitme, görme, ortopedik, dil-konuşma, ruhsal-duygusal, süreğen hastalıklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olarak gruplandırılır. Engellilik yaşanan zorluğa göre derecelendirilir. Genel kabul olan görüşe göre en büyük engellilik, zihinsel engelliliktir. Gerek özbakım ihtiyacını karşılayamama gerekse eğitimleri konusundaki sınırlılıklar ve en fazla mağdur edilen engelli gruplarının başında zihinsel engelliler gelmektedir. Engellilik oranlarına göre de kategorilere ayrılmıştır. Engelliliğin tanımı yapılırken, genel bir tanım yapılıyor olsa da engel durumuna göre karşılaşılan engeller farklı tanımlanmalıdır. İşitme ve zihinsel engelliler için engel olan bir durum bedensel engelli birey için engel teşkil etmeyebilir, mimari engeller de işitme engelli bir birey için engel anlamı taşımaz. Dolayısıyla engel kavramı, kişiye ve yaşadığı duruma göre anlam kazanır. Yapılacak tanımlar bu engel gruplarının durumlarına göre ayrı ayrı yapılmalıdır. Engelli kişiler, doğuştan veya başka sebeplerle kaybettikleri yetileri sebebiyle toplumsal yaşama uyum sağlama, günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve destek hizmetine ihtiyaç duyan kişilerdir. Hafif engelli durumunda olanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayabilirken, ağır engelliler ise özel ve yaşamsal ihtiyaçlarını ancak bir başkasının yardımıyla karşılamaktadırlar. Bu durumda olan engelliler kadar bakımlarını üstlenen kişiler de birçok sıkıntılı durumla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Engellilik zaman içinde; sakat, kör, ama, sağır, topal, özürlü, engelli gibi çeşitli kavramlarla ifade edilmiştir. Onların içinde buldukları özel durumu ifade etmek için bile olsa kullanılan terimlerin hassasiyetle belirlenmiş olması gerekir. Engelli bireyin toplumsal hayatını doğrudan etkileyen durumlardan biri de onlara olan hitap cümleleridir. Bu gibi durumlar; dışlanma, ayrımcılık, psikolojik baskı, yanlış tutum ve davranışlara maruz kalma gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır. Özel durumları onların toplumdan dışlanmalarını ve soyutlanmalarını değil kendi koşullarında topluma dahil edilmelerini gerekli kılar. Başta eğitim, iş hayatı, sosyal yaşam alanları onların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalı ve hayatlarını kolaylaştırmalıdır. Eğitim ve sağlık alanında yaşadıkları sorunlar, ekonomik sıkıntılar, sosyal hayatta dışlanıp yok sayılma, çalışmama, mağdur edilme ve kötü muamele görme gibi birçok engel yaşadıkları zorlukların bazılarıdır. Gerek insanların duyarlı ve bilinçli olmaması gerekse koşulların kendilerine göre planlanmış olmaması, yaşadıkları zorlukları artıran diğer etmenlerdir. Engellilerin desteklenmesi ve haklarının kendilerine öğretilmesi, diğer insanlarla eşit haklara sahip olduklarını bilmeleri sağlanmalıdır.

Engelli bireyler kadar aileye engelli bir kişinin katılması aile için ciddi ruhsal, psikososyal, ekonomik sorunları da beraberinde getirir. Ailede bu yeni duruma uyumda yaşanan ve hayatlarının düzeninin değiştirmelerine sebep olan, çevre ve toplumun bakış açısı ile etkilenen sorunlar oluşmaya başlar. Başta bakımları ile ilgilenen anneler olmak üzere aile bireyleri stres, depresyon, anksiyete gibi olumsuzluklarla hayat kalitesi düşerek olumsuz etkilenmektedirler. Ailenin engellilik hakkındaki eğitim eksikliği, yeterli maddi güce sahip olamama, kendi psikolojik sorunları, engelli bireyin engel derecesine göre bakıcısına yaşattığı zorluklar yaşanan sıkıntıların kaynaklarındandır. Aile bireylerinin yaşadığı sıkıntılarla baş edememe, doğru başa çıkma yöntemini bilmeme gibi sebeplerle aile fertleri arasında iletişimin bozulmasına ve ilerleyen süreçte tamamen kopmasına sebep olmaktadır. Her engel birbirinden farklı sorun ve zorluklara yol açabildiği için engel ve sorunlarına tek bir çerçeveden bakarak cevap veremeyiz. İşitme engelli bir kişi için engel sayılmayan bir durum, bedensel engeli olan kişi için büyük sorun teşkil edebilir dolayısıyla yaşanan sıkıntılar da bireysel ve görecelidir. Engelin türü ve derecesi yaşanan zorlukların da derecesini doğrudan etkilediği gibi psikolojik sorunların artışını doğrudan etkiler ve ruhsal bozulmalara sebep olur.

Gerek devlet tarafından sağlanan gerekse yasal olarak bireysel engelli hakları kişilere bildirilmeli ve yaygınlaşması sağlanmalıdır. Hangi haklara sahip olduğunu bilmeyen engelli kişiler ve aile bireyleri yaşadıkları durumun zorluğu altında sıkışarak daha fazla sorun yaşamaktadırlar. Eğitimden sosyal hayata, fiziksel çevre ve yaşam alanlarının düzenlenmesi gibi birçok alanda

düzenleme ve çalışmalar yapılmaktadır. 07.07.2005 Tarih ve 25868 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 5378 Sayılı Engelliler hakkında Kanun çıkmıştır. Bu Kanun maddelerinde yer alan ve engelliler açısından son derece önemli olan; devlet tarafından üstlenilen evde bakım hizmetleri, maaş, istihdam alanlarının oluşturulması, ekonomik özgürlüklerinin sağlanması, eğitim alanları, araç ve ev alma gibi pek çok alanda sağlanan özel destekler bulunmaktadır. Engelli maaşı, şartları uyan engelliler için erken emeklilik hakkı, hastane ve bazı Resmî Kurumlarda öncelik hakları, faturalarda indirim hakkı, engelli kadroları açılarak istihdam edilmeleri gibi hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik devlet desteği sağlanmaktadır. Eğitim konusunda yapılan olumlu çalışmalar neticesinde engellilerin üniversiteye giriş oranında artış gerçekleşmiştir. Özel eğitime ihtiyaç duyan kişilerin eğitim alanında artışı ile, öğretim elemanının yeterliliği, öğretim programları ve öğretim yöntemleri, resmî kurumlarla ilişkiler, mekân, sosyo-kültürel etkinlikler, erişilebilirlik ve farkındalık gibi pek çok alanda farklı çalışmalara ihtiyaç doğmuştur. Engelsiz eğitim modeli kapsamında MEB ve DİB Engelsiz din eğitimi kapsamında; yönetmelik, mevzuat, kurum işleyişi, eğitimci yetiştirme, fiziki düzenleme, materyal hazırlama, sosyal alanlarla ilgili görevleri yerine getirmektedir. 2020 Yılı'nın Cumhurbaşkanlığı tarafından ‘Erişilebilirlik Yılı’ ilan edilmesi, dezavantajlı bireylerin hayatın her alanında yer alabilmesini sağlamak açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda çevrede kullanması gereken her durumda fayda sağlayacak tasarımların yapılması gerekir. Merdiven çıkma, toplu taşıma araçlarına inip binme, ortak kullanım alanında yer alan tuvaletlerin tasarımı, spor ve oyun alanları, park ve bahçe gibi sosyalleşme alanları kullanım kolaylığı düşünülerek tasarlanmalıdır.

Dezavantajlı olarak hayatını devam ettirmek durumunda olan kişiler ve bakımını üstlenen yakınları için yapılacak çalışma ve destekler aile bir bütün olarak ele alınarak planlanmalıdır. Maddi olarak yapılacak destek kadar önemli olan hatta birbirini destekleyerek tamamlayacak olan manevi destek de oldukça önemli ve gereklidir. Aile öncelikle engellilik ile ilgili bilgilendirilmeli, anne ve baba eğitim almalı, olumsuz duygu durumları ile baş etme konusunda psikolojik destek, danışmanlık ve rehberlik almalıdır. Süreci olumlu yönetecekleri bu eğitimlerin dışında; broşür, kamuda duyarlılığı artırıcı yayınlar, internet kamu spotu, empati yapmaya yönelik çalışmalar çoğaltılmalıdır. Bütün bu çalışmalar, engelli insanların normal hayata uyumunu, hayata entegrasyonunu sağlayacak ve önlerine çıkan engelleri kaldırılmış olacaktır, böylelikle hayatları kolaylaşacak engel kavramı engellilerin gündemi olmaktan çıkacaktır. Hayatlarının her alanında yaşadıkları sorunları gidermeye yönelik çalışmalar konusunda bilgilendirme ve destek sağlamak bilinçli her bireyin görevi olmalıdır. Yapılan ve sağlanan bu destekler birçok engelli ve ailesi tarafından yeterince bilinmemektedir. Doğru rehberlik yaparak bu hakları konusunda bilgi verilerek yararlanmaları sağlanmalıdır. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının alt

birimlerinde kurulan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, yapılan hizmetleri yürütme ve uygulamaları takip etme görevini yürütür. Sağlık hizmetleri, sağlık kurulu raporları, engelli kimlik kartları, eğitim, kamuya işçi ve memur istihdamı, engelli memurlara verilen tayin hakkı, malulen emekli olma hakkı, vergi indirim, erişilebilirlik, indirim ve muafiyetler, engelli bakım hizmetleri, engelli haklarına ilişkin sözleşme gibi pek çok alanda devlet eliyle destek sağlanmaktadır. Yapılacak olan bütün destek çalışmalarının asıl amacı, engelli bireylerin de tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak, teşvik ve temin etmektir. Engelli haklarına ilişkin bu sözleşmelerin ve hizmetler insan onuruna saygının gereğidir.

2.2 Manevi Rehberlik Nedir?

Din ve maneviyat insanlar ve toplumları; yardımlaşma-dayanışma, insanlar arası ilişkiler, insani yardımlar gibi konularda olumlu motivasyon kaynağı olmuş ve ilham vermiştir. Dinin, bireyin yaşamına dokunması olarak tanımlanan manevi rehberlik çalışmaları dünyada çok eski geçmişe sahip olmasına rağmen Türkiye’de yenidir. Batı’da psikoloji, teoloji, psikiyatri gibi uzun akademik çalışmaların yapıldığı bir geçmişe sahip olan manevi rehberlik, hastane, cezaevi gibi geniş bir alanda uygulanmaktadır. Manevi rehberlik; psikolojik danışmanlık, rehberlik veya psikiyatri alanlarına bir alternatif değil, destekleyici ve tamamlayıcı yönü olan aynı zamanda, insanın psikolojik ve manevi yönden iyi, sağlıklı oluşunu hedefleyen bir disipline sahiptir. Her soruna göre farklı çözüm yolları mevcuttur. Sorun sağlıkla ilgiliyse tıbbi, adli ise hukuki, psikolojik ve ruhsal ise psikolojik tedavi ile çözüm hem ruhsal hem manevi ise manevi yönde bir arayış söz konusu olmaktadır.

Manevi danışmanlık bireyin; hastalık, engellilik, afete maruz kalma, kayıp yaşama duygusu gibi yaşadığı zorluklarla, yaşadıkları kontrolünü yeniden kazanabilmesi için dini-manevi bir desteğe ihtiyaç duyabilir. İnsanlar başlarına gelen durumu nitelendirirken, dini öğretilerden de destekle; imtihan, kader, sabır gibi kavramlarla sıkıntılarının duygusal yönünün anlamını bulma, dini/manevi bir referans ile desteklenmeye ihtiyaç duymasının bir sonucudur. (Aytan, 2015: 65). Zor durumda olan ve bu durumu aşamayan kişilerin altüst olmuş hayatlarının yönetmeye, ihtiyarlık, engelli yakını olma felaketlere uğramış olma, hapisyanede mahkûm olma, şiddet mağdurları gibi desteğe ihtiyaç duyan ve anlam arayışı içinde bulunan kimselere yöneliktir. Yapılacak olan destek çalışmalarının, psikolog ve psikiyatristlerle koordineli bir biçimde yapılması ve düzenli işleyen bir disipline dönüştürülmesi gerekir. Türkiye’de yeni olan bu çalışmaların, ilerleyen dönemlere ışık tutan birer disipline dönüşmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda farkındalığı artırmak için, Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi, Balıkesir Üniversitesi

Manevi Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliği ile 07-10 Nisan 2016 tarihlerinde İstanbul'da '1. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi' düzenlenmiştir. Dünyada yapılan çalışmalar gibi bundan sonraki sürece ışık tutan bir çalışma olmuştur.

Maneviyat, Arapça bir kelime olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde: '*yürek gücü, moral*', diğer sözlüklerde ise '*manevi olan, madde ile alakalı olmayan, düşünce ve zihinle ilgili olan*' şeklinde yer almaktadır. Ruh ve mana ile ilgili olan, ahlaki değerlere bağlı olarak dayanma gücü şeklinde de ifade edilmiştir.

İnsanlar hayatları boyunca bir şekilde; kaza, sevilen birinin kaybı, doğal afetler, aile sorunları vb. bazı zorluklarla karşı karşıya kalabilirler. Farklı farklı da olsa her insanın hayatında zorlandığı durumlar olmuştur. Kendisini çaresiz, zorda kalmış hissedip, hayatını devam ettirebilmesi için farklı çözüm yolları bulmaya çalışırlar. Özellikle dindar kimselerin zorluklarla başa çıkma yöntemi olarak kullandığı dini içerikli başvurdukları fonksiyonel kavramlar vardır. Özellikle örf adetlerin yaygın ve etkili olduğu yerlerde insanlar bu değer ve yöntemlerle, kısa süreli de olsa psikolojik rahatlama sağlamaktadırlar.

İnsan anlayan ve anlam arayışında olan bir varlık olarak, başına gelen durumların da anlamını kavramaya anlamlandırmaya çalışarak huzur bulmaya çalışır. Yaşanılan olumsuzlukları anlamak ister, sıkıntılarını gidermek için çeşitli yollar arar. Bireyin bu arayış içinde yaşadıklarını anlamlandırmada kullandığı kavramların başında 'imtihan' gelir. Kuran-ı Kerimde yer bulan bu kavram (Kuran, 49/3, 60/10) kişinin, Allah tarafından imtihan edildiğini bilmesi yaşadıklarını anlamlandırmasında etken olmakta ve teselli bulmasını sağlamaktadır. Sabrın sınanması, ruhun olgunlaşması, sevap ve fazilet elde etme, günahların bağışlanması, sabrına karşılık mükafat beklentisi ve Ahiret inancı, dünyanın geçiciliği gibi sebeplerle musibetleri imtihan olarak değerlendirilmektedir. Manevi danışmanlıkta olayları anlamlandırmada karşılaşılan diğer kavram da 'kader' kavramıdır. Yaşanılan olumsuzluklar, Allah'ın takdiri olarak kabul edilmektedir. Yine böyle durumlarda Allah'a sığınarak; Allah'ın yardımıyla ve çözümün Allah'tan olacağı inancıyla teselli bulmaktadır. Bu durumu 'alın yazısı', 'takdir-i ilah' şeklinde de algılayarak, bu düşüncenin yanı sıra; dua, şükür, namaz, oruç, sadaka gibi ibadetlerle destekleyerek rahatlama sağlanmaktadır.

Toplumda, sıkıntılarla baş etme, tahammül etme, katlanma anlamlarına gelen sabırda, Kuran-ı Kerim'de sabır ile Allah'tan yardım isteme şeklinde önerildiğinden dolayı sorunları aşmada oldukça etkilidir. İstenmeyen bir durumla karşılaşıldığında Allah'ın yardımının geleceğini bilen kimse; belirsizlik, güvensizlik, korku, çaresizlik hislerini daha az yaşayarak, bu duyguyu, moral

ve manevi dayanak olarak görmektedirler. Bu konu ile ilgili Köse ve Küçükcan, depremzedeler üzerinde bir araştırma yaparak sabrın, olaylara direnme, dayanma gücü, olayları kabullenme sürecinde olumlu etkileri olduğunu gözlemlemiştir (Köse ve Küçükcan, 2000: 144-146). Sabır, umudunu kaybetmeden, çözüm bulma isteğini de ifade eden önemli bir kavramdır.

Bugün gelişmiş Ülkelere bakıldığında dini danışmanlık hizmetlerinin psikolojik danışmanlık hizmetiyle beraber yürütüldüğü görülmektedir. ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkeler toplum sağlığına yönelik sosyal kurumlarda bu hizmetleri vermektedir. Çünkü birçok araştırma göstermiştir ki, dini ibadet, inanç, ruh ve beden sağlığı açısından önemli bir iyileştirici özelliğe sahiptir. Ülkemizde yeni başlayan çalışmalar henüz istenilen düzeyde olmasa da adımlar atılarak teorik çalışmalar yapılmaktadır. Bu alandaki ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yeni program ve projeler gerçekleştirilmelidir. Yeni program için yeni eğitim elemanları yetiştirilmelidir. İslami psikolojik danışmanlık diyebileceğimiz manevi rehberlik; zorluklarla savaşılan insanların, Allah'a dayanma güvenme şekli olan tevekkül, güçlüklerin ardından kolaylık olacağı, Allah'ın lütfuna, Ahirette verilecek mükafata odaklanma gibi olumlu bakış açısı kazandırarak iç huzuru sağlama, rahatlama, yalnız olmadığını bilme şeklinde fayda sağlamaktadır. Danışan kişinin bu yardımı almaya gönüllü olması, talep etmesi ve inançlı olması önemlidir. Zorluklarla başa çıkma yöntemi olarak bu desteği talep eden kişinin manevi bir desteğe gereksinim hissetmesi gerekir.

2.3 Dünyada Manevi Rehberlik

İnsanlar gündelik hayatlarında sık sık sorunlar yaşayıp, zorlayıcı hayat şartlarıyla yüz yüze gelirler. Kendi kendine üstesinden gelemeyecekleri durumlarda da psikolojik ve manevi yardıma ihtiyaç duyarlar. Dünyada manevi rehberliğin tarihsel sürecine bakıldığında insanlara manevi desteğin daha önce de verildiği görülmektedir ve din adamları tarafından verilen bu desteğin ve uygulamaların, günümüz danışmanlık mesleğine benzerliği görülmektedir. Bu hizmetin meslek uygulaması olarak verilmesi XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. Frank Parsons'un 1908 yılında Boston'da kurduğu Mesleki Rehberlik Bürosu'nun hizmet vermeye başlamasıyla doğmuştur. (Çetinkaya, 2011: 28-29). Bu tarihten itibaren Amerikan eğitim sistemine giren bu alan hızla gelişerek büyümüştür. Bu danışmanlık alanı ile ilgili ACA'nın (Amerikan Counseling Association –ACA) güncel tanımı şöyledir: *Farklı özelliklere sahip birey, aile ve grupların; zihinsel sağlıklarını, iyi hallerini, eğitim durumlarını ve kariyer hedeflerini gerçekleştirmesi için güçlendiren profesyonel bir ilişkidir.* (ACA,2016) Psikolojik danışmanlık alanını, dini ve manevi rehberliğe bakışı çok pozitif olmasa da son yıllarda bu tutum ve düşünce yumuşamaya başlamıştır. 1976 APA (Amerikan Psychological Association) bünyesinde Din Psikolojisi Kültürünün 36.

Bölüm olarak kurulması (Reyder, 1999:96) pozitif psikoloji çalışmalarının artması ve din ile entegre yeni yaklaşımların ve uygulamaların olması bu durumun göstergesidir.

Din kişilerin kültürüne aidiyetini gösteren tutum ve davranışlarının bu yönde gelişmesine etki eden bir özelliğe sahiptir. Bilim ve teknolojinin sunduğu her türlü imkana rağmen, hayatında zorlukların üstesinden gelme noktasında insanlar manevi desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu desteği güven duyduğu bir kişiden almaya çalışırlar. Bu yerine göre aile bireyleri, eş, arkadaş, öğretmen olabilirken, kişinin duyduğu manevi destek ihtiyacına tamamen yetmeyebilir. Bu konuda yetkin, profesyonel bir yardıma ihtiyaç duyarlar. Manevi destek alanına en büyük imkânı ise din görevli ve gönüllüleri sunmaktadır. İnanan insanlar, inandıklarına güveniyor ve güvendiklerinden de destek alarak bu ihtiyacına cevap bulabiliyorlar. *‘Dinin manevi destekte ana farklılığı, yaşama ve yaşamın üstesinden gelme mücadelesinde desteği, Yüce varlıktan istemesi ve beklemesindedir.’* (Weiss, 2010: 73) Literatürde din ve manevi kavramından hangisinin kullanımının daha uygun olduğu konusunda tartışmalar da olmuştur. Din ve manevi kavramı birbirinin yerine kullanılan iç içe geçmiş bir kavram olarak görülür. Manevi kavramı dini de içine alan daha geniş bir kavram olarak görülmüştür. Manevi kavramı aynı zamanda dini bir kavram olmadan da maneviyatın varlığını kabul edenler tarafından tercih edilen bir kavram olarak da karşımıza çıkar. İngilizce literatüründe ve müfredatına din/maneviyat dersinin okutulduğunu belirtmiştir. (Koenig, 2012) Manevi kavramı kullanılmakta ve bireysel din ve dindarlıktan hareket edilmektedir. (Weiss, Federschmidt ve Temme, 2010: 11; Schipani, 2013: 4)

Günümüzde, Dünyada ve ülkemizde manevi destek teorisi ve uygulamasında, din ve inanç göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Maneviyat inanç üzerine kurulur ve dinden beslenir. Bu hizmetin yapılması için her türlü bilimsel araştırma ve çalışmaların yapılması önemlidir ve hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Batıda *‘Pastoral Counseling’* ismiyle anılan manevi-dini danışmanlık hareketi 1900’lü yılların başında başlamış bir danışma hareketidir. Dini danışma hareketinin öncüsü Anton Boisen kabul edilir. Dini alanla duygusal alan arasındaki iyileştirici güç ilişkisi, Klinik Dini Danışmanlık Eğitimi Hareketinin babası olan Anton Boisen tarafından kurulmuştur ve hastanelerde, ruh hastalıklarından yatan hastalarla çalışma yapmak üzere ilahiyat öğrencilerini birleştiren ilk çalışmayı başlatmıştır. (*Clinical Rastoral Education, CPE*)

Amerika Birleşik Devleti, dini danışmanlığı kurumsallaştıran ve geliştiren en köklü örneklere sahip ülkelerdendir. Bu anlamda atılan ilk adım Amerika Dini Danışma Kurumu (AAPC), dini danışmanlık yapacak olanlara onay veren, eğitim programlarını denetleyen kurumdur. 1963’ de kurulmuştur, Protestan, Roman Katolik, Doğu Ortodoks'u gibi yaklaşık 95 inanç grubunu bünyesinde barındırır. AAPC üyelerinin dini danışman uzmanı olmaları için ciddi eğitimlerden

geçmeleri gerekmektedir. Ülke çapında bu eğitimi veren merkezler hızla açılmaya devam etmektedir. AAPC'nin misyonu: bireylere, ailelere ve topluma onları maneviyatla kuşatarak, bakım, danışmanlık ve psikoterapi yollarını kullanarak, umut, ruhsal bütünlük, esenlik getirmektir, şeklinde ifade edilir. (AAPC, 2016 d.)

1992'de 3 Tıp fakültesine maneviyat ve sağlık dersi sunulmuştur ve 94'te Amerikan Psikiyatri Derneği bireylerin dini ve manevi problemlerini yeni mesleki uğraş alanı olarak kabul etmiştir. Yine Duke Üniversitesinden Harold Koenig, ABD çapında tıp fakültelerinin %90'a yakınının bakım ve rehberlik sadece tıp fakülteleri için değil, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da kabul edilen, Evrensel Hasta Haklarının bir parçasını oluşturur. 1981'de Lizbon Dünya Tabipler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi'nde maddeler arasında yer almaktadır. (WMA, 2015)

Manevi bakım ve rehberlik hizmetleri Kanada'da 1982'de yasalaşmıştır. Uygulama standartları ve çalışmalar için el kitabı gibi çalışmalar 90'lı yıllarda başlamıştır. 2000'li yıllarda ise bu çalışmalar üzerinde yeni çalışmalarla birçok revizyon geçirmiştir. (CASC, *Historical time line from the living Human Memorres Project, 2004*) İngiltere'de de bu hizmetin tarihçesi bazı kaynaklarda 1863'te görülse de sistemin hastanelerde uygulanması 1900'lü yılların başıdır. İlk olarak Curchill tarafından atanan William Beveridge'nin sosyal sağlık ve sigortalar alanındaki meşhur raporu olan, Beveridge Raporun'da kendisine yer bulmuştur. (1942) Hizmetin beşiği olarak görülen Kuzey Amerika'da etik ve profesyonel standartların oluşturulması yaklaşık yarım asrı bulmuştur. Yapılan çalışmalarda maneviyatın, sağlıkta iyilik, yaşam kalitesi üzerinde önemli etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Yurt dışındaki son çalışmalarda manevi desteğin, kanser gibi ağır hastalıklardan kurtulmada faydası ve tedaviye olumlu katkısı araştırılıp tartışılmıştır. Araştırmalarda manevi yönü kuvvetli olan kanser hastalarında, diğer hastalara oranla daha az kanser semptomları gözlemlendiği, tedaviye daha kuvvetli destek sağladığı ve hastanın daha çabuk iyileştiği vurgulanmıştır. (Heather, 2015: 3760-3768)

Almanya'da manevi destek ve rehberlik hizmetleri de Anayasaya göre dini cemaatlerin üstlenip yürüttüğü hizmetlerdir. Almanca adı: Militarseelgerge olan ordu manevi rehberliğini, Almanya'nın en büyük iki dini cemaati olan katolikler ve evangelistler yürütmektedir. Bütün manevi rehberlik hizmetlerini iki kilisenin inanç ve öğretilerine dayandırarak verilmektedir. Hastane, ceza evi, acil durum (kriz anı), ordu ve polis evleri, okul, bakımevi, havaalanı vs. alanlarında bu hizmetler yürütülmektedir. Dünya üzerinde yapılan ve yapılacak olan manevi rehberlik uygulamaları ve çalışmaları, Türkiye'de yapılacak çalışmalara örnek olacak, ilham vererek büyük katkı sağlayacaktır.

2.4 Türkiye’de Manevi Rehberlik

Tarihsel olarak farklı formlarda uygulandığı kabul edilmekle birlikte Türkiye’de manevi danışmanlık uygulamalarına meslek alanı olarak çok yeni başlanmıştır. 2012 yılından itibaren bu alanda yetkin elemanlar yetiştirmek için tezsiz yüksek lisans gibi programlar açılmıştır. 2014’te Türkiye’de kamu ve özel üniversitelerde ilk defa bu alanda teorik ve ampirik araştırmalar yapmak üzere merkezler kurulmuştur. Balıkesir Üniversitesi’ne bağlı olarak kurulan merkezin adı: Manevi-Psikolojik Danışmanlı Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAUN-MADMER)’dir. Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Mustafa Koç tarafından kurulan merkez, yine aynı Akademisyen tarafından yönetilmektedir. Merkez, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerde Manevi Destek projesine paydaş olarak akademik destek sağlamaktadır. (BÜ, 2016)

MDR Batıda oldukça eski bir tarihsel geçmişe sahip olsada, Türkiye’de oldukça yeni bir uygulama alanıdır. Her geçen gün tanınırlığı artan bu alan, Diyanet-Din hizmetlerinde ayrı profesyonel hizmet bölümü olarak yeni bir uygulama alanıdır. Başta hastaneler olmak üzere, cezaevi, bakım evleri gibi birçok sahada uygulanmaya başlanmıştır. Uygulamaların; geleneksel irşat, tebliğ ve din eğitimi kavramları üzerinden yapılandırılarak sürdürüldüğü söylenebilir. (Altaş, 2014’a: 21-22) Yurtdışında yapılan çalışmalarda, bilişsel terapinin İslami inanç esaslarıyla uyarlandığı dini bir danışmanlık çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada, danışanlara yapılan dini danışmanlık hakkında bilgi verilmekte, Kuran’dan Sureler okumak gibi teknik ve yöntemden de yararlanıldığından bahsedilir. (Hamdan, 2007; Priester, 2008; Quadri, 2010) Yabancı literatürde, İslami alanda bilişsel psikoterapinin bulunduğu çalışmalar bulunmaktadır. (Dawson, 2008, Alhadari, 2006, Del Brown, 2000) Ancak Ülkemizde henüz bu türden uygulamalar bulunmamaktadır. Bu çalışmalarda, İslami yaklaşımla bütünleştirilmiş terapi çalışmalarının, kaygı bozukluğu, depresyon, aile terapisi ve hatta şizofreni hastalarında denendiği ve sonuçların izlendiği aktarılmıştır. (Jazimin ve Ahmad, 2009; Jazimin, Mahmud ve Ishak, 2008; Bonchek ve Geenberg, 2009) Ülkemizde bu yönde araştırmalar olsada, doğrudan bilişsel-davranışçı psikoterapiyle bütünleştirilmiş bir uygulama henüz yapılmamıştır fakat son dönemlerde dini danışmanlık ile ilgili teorik çalışmalara rastlanmaktadır. Yapılan çalışmaların amacı, dini-manevi danışmanlığın ülkemizde kendisine bir yer bulması ve geliştirilerek İslami dini danışmanlık modelini oluşturmaktır. Geliştirilecek olan modelin dayandığı zemin, dini-manevi İslam dininin inanç esaslarıyla, bilişsel-davranışçı psikoterapi tekniklerinin beraber uygulanma şeklidir.

İslami bir dini danışmanlığın zemininde İslam dininin kendisi vardır. Uygulanan bazı modellere bakıldığında, iletişim ile ihtiyacın tespiti, hedefin belirlenmesi, planlama, sürecin yürütülmesi ve neticeye ulaşma şeklinde ilerlediği görülür. Din eğitimcilerinin bu noktada yapabileceklerinin başında, dinin insana sunduğu manevi boyutu aktarmak ve farklı arayışlar içinde bulunan insanlar için bunu görünür hale getirmek gelmelidir. Bunun yolu da din eğitiminin çocukluktan yetişkinliğe insana sağladığı katkılar konusunda araştırmaları çoğaltarak insanlara sunmaktır.

İslam dünyasında MDR gelişimine bakıldığında, İslam dininin doğuşuyla ve Hz. Peygamber (a.s) tarafından uygulanmasıyla başlamıştır. Dinin tebliği ve rehberliği ile görevli Hz. Peygamber aynı zamanda Müslümanların ilk dini danışmanı olmuştur. Kendisine ve dini anlatmak üzere görevlendirdiği Sahabelere bakıldığında, temel özellikleri ve yeterlilikleri dikkat çeker. İslamı anlatmak üzere Medine'ye ilk görevlendirdiği Sahabe Musab B. Umeyr'in özelliklerine baktığımızda; Kuran'ı okuyup anlayan, güzel konuşan, nazik, kibar, insanlara iyi muamelede bulunan, iyi giyinen, iyi ilişkiler kuran bir kişi olduğu görülür. Bu örnek, MDR hizmeti verecek kişilerde olması gereken vasıflar, temel özelliklerin ne olması gerektiğine örneklik teşkil eder. Ülkemizde yapılan ve yapılması planlanan çalışmalar, farklı alanlarda farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Sosyal hizmet alanında yürütülen çalışmalar genel olarak 'Manevi Sosyal Hizmet' (Seyyar, 2007; Seyyar 2008), dini eğitim alanında 'Dini Danışmanlık ve Rehberlik', din psikolojisi alanında yürütülen çalışmalar ise 'Manevi Bakım/Destek' ve 'Manevi Danışmanlık' kavramları ile ifade edilir. (Koç, 2014'a) İfade şekilleri farklı olsa da MDR çalışmaları her geçen gün toplumun tüm katmanlarında yaygınlaşmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli bakanlıklarla yaptığı protokollere bağlı olarak her geçen gün hizmet alanını genişletmektedir. Daha çok toplumda dezavantajlı olan kişilere yapılan MDR hizmetleri, hastane, hapisane, diğer sosyal hizmet kurumlarında yayılmıştır. Bu alanda yapılan danışmanlık hizmeti, klasik din hizmeti ve irşad faaliyetlerini aşan boyuttadır. Bu nedenle bu hizmeti yürütecek olan din görevlisinin, temel nitelik ve yeterliliğe sahip olması gerekir. Dezavantajlı durumda bulunan kimselerle iletişim, psikolojileri hakkında bilgi sahibi olma ve sunulacak dini hizmeti bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu alanda verilecek eğitim ve programlar geliştirilmeli ve sürekli güncellenmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığının hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesi 1994-1996 yıllarını kapsayan 'I. Dönem -(1994-1996)' ve 2015 yılından itibaren başlayan, 'II. Dönem- (2015)' dönemi incelenebilir. (<http://www.diyanet.gov.tr>) Alanında uzmanlığın derinleşmesi ve yaygınlaşması amacıyla dünyada olduğu gibi Türkiye'de de eğitim kurumları ve üniversiteye bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinde sertifika programlarının giderek arttığı görülmektedir. Henüz sınırlılıkları ve yetersizlikleri olsa da her geçen gün gelişme yaşanmaktadır.

Çalışmalar yapılırken ülkemizin koşulları, kültür ve inançları göz önüne alınarak dini MDR hizmet modeli oluşturulmalıdır. Standartlara uygun personel yetiştirmeli ve bu eğitimleri alanında uzman kişiler vermelidir. Yurtdışı örnekleri olduğu gibi CPE (Hastanede profesyonel manevi bakım) hizmetine uygun hizmet uygulayarak bu anlamda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yapılan anket çalışması ile engelli bireylerin bakımı ile ilgilenen kişilerin, engelliliğe bakışı, beklentileri, yardımlar konusundaki görüşleri araştırılarak, yapılacak olan manevi destek çalışmalarında yol gösterici olması amaçlanmıştır. 54 engelli yakınının katıldığı anket çalışması tablolar halinde projenin dördüncü bölümünde sunulmuştur. Tabloların sonunda da ucu açık sorulara verilen yanıtlar yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın verileri, literatür taramasını içeren dokümantasyon metot ve teknikleri ile veri toplama araçlarından olan anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada Diyanet İşleri Başkanlığı Engelli Koordinatörleri ile görüşmeler yapılarak, iletişim içinde buldukları engelliler ve yakınları ile irtibata geçilmiştir. Örneklem içinde verilere yüz yüze görüşmeler ve anketi online yanıtlama yoluyla ulaşılmıştır. Yanıtları herhangi bir şekilde değiştirme ve yanıtı etkileme çabası olmamıştır. Seçenekleri olan anket sorularının yanı sıra açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar neticesinde veriler, bulgular toplanmış ve anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın ve anketin çalışma evreni Ağustos-Kasım 2023 tarihlerinde Ankara-Denizli illerinde görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Engelli Koordinatörleri aracılığı ile iletişime geçilen 54 engelli yakını ile yüz yüze ve telefon görüşmeleri yoluyla, uygulanan anket çalışması şeklinde yapılmıştır. Kişisel bilgileri ile katılımcıların demografik özellikleri belirlenmiş, diğer anket sorularıyla da konu ile ilgili düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma konusunu içeren soruların oluşturulmasının ardından veri toplama araçları olarak Google Form tarafından geliştirilmiş ve Türkçeye uyarlanmış olan anket oluşturma yöntemi ile veriler toplanmıştır. Formda yer alan soruların belirlenmesi ve gruplanmasının ardından anket bağlantısı oluşturularak yüz yüze ve sosyal medya aracılığı ile belirlenmiş kullanıcılara ulaşarak doldurulması ve yanıtlanması sağlanmıştır. Google Drive'a yüklenen ve Forms'da oluşturulan ve kayıt altına alınan soru ve yanıtları depolama sırasında şifrelenerek korunmuştur. 54 katılımcıya uygulanan 15 adet yanıt seçenekleri olan sorular ve 1 tane ucu açık soru şeklinde 16 sorudan oluşmuştur. Açık uçlu soruya verilen 19 yanıt olduğu şekilde alınarak, yorum katılmadan bulgular arasına dahil edilmiştir.

3.4 Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan anket yöntem ve tekniğinden yararlanılmıştır. 2023 Ağustos-Kasım ayları içinde uygulanan anket yoluyla 54 engelli bireyim aile ve bakımını üstlenen yakınları ile görüşülmüştür. Yüz yüze ve online şeklinde hazırlanan sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Bu yolla bulgulara ulaşılmıştır. Anketin sorularına verilen cevaplama süresinin yaklaşık olarak 10-15dk sürdüğü belirlenmiştir. Cevaplar analiz yapılma sürecine kadar anket programında tutulmuş ve korunmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Ankette toplanan yanıtlar 5'li ölçeklendirme tipi kullanılmıştır. İstatistiksel hesaplama ve verileri SPSS 20.0 programı ve Excel programı ile değerlendirilmiştir. Yanıtların yüzde ve frekanslarının tespiti yapılmıştır. Yanıtlar hazırlanıp tabloya aktarılmış ve gruplanmıştır. Katılımcıların yanıtları yorumlanarak değerlendirilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlar 19 yanıt ile olduğu şekliyle çalışmada yer almıştır, herhangi bir yorumlama yapılmamıştır. Araştırmanın analizinde kullanılan yöntemlerle sonuç oluşturulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde veri toplama aracından elde edilen bulgular araştırmanın amacı doğrultusunda analiz edilerek sunulmuştur.

4.1. Katılımcıların anket sorularına verdikleri yanıtlara ilişkin bulgular

Araştırmaya katılanların cinsiyet, eğitim durumu, engelli bireye yakınlığı, aldıkları yardım, yardımlar konusundaki görüşlerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Bu bilgiler aşağıdaki gibidir.

Katılımcıların cinsiyetiyle ilgili veriler analiz edilerek sonuçlar Tablo 4.1. de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyetine İlişkin Bulgular

	f	%
Kadın	34	63
Erkek	17	32,5
Belirtilmemiş	3	5,5
Total	54	100

Araştırmaya katılanların cinsiyetleri incelendiğinde %63 Kadın, %32,5 Erkek, %5,5 ise Belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir. 54 katılımcının cinsiyetine bakıldığında, en fazla Katılımcının kadınlar olduğu görülmüştür. Katılımcı erkeklerin ise kadınların yarısı kadar olduğu görülmüştür.

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular

	f	%
18 ve altı	3	5,5
19-40	20	37
41-60	26	48
61 ve üzeri	2	4
Belirtilmemiş	3	5,5

Total	54	100

Katılımcıların yaşlarına ilişkin bulgular Tablo 4.2. de sunulmuştur. Bu bulgulara göre, %5,5 18 Yaş altı, %37 19-40 yaş aralığı, %48 41-60 yaş aralığı, %4 60 yaş ve üzeri, % 5.5 belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir. 54 katılımcının toplam katılımına ilişkin bulgularda engelli bireyin bakımını üstlenen kişilerin en fazla olduğu yaş grubunun, %48 ile 19-40 yaş aralığı olduğu görülmüştür.

Tablo 4.3. Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

	f	%
İlkokul	8	15
Ortaokul	2	4
Lise	20	37
Ön lisans mezunu	8	15
Lisans (4 yıllık üniversite mezunu)	10	18,5
Y.Lisans-Doktora	3	5,5
Belirtilmemiş	3	5,5
Total	54	100

Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin bulgular Tablo 4.3. te sunulmuştur. Bu bulgulara göre, % 15 İlkokul, % 4 Ortaokul, % 37 Lise, % 15 Ön lisans Mezunu, %18,5 Lisans Mezunu, %5,5 Lisansüstü- Doktora, % 5.5 belirtilmemiş olduğu görülmüştür. 54 katılımcıdan elde edilen verilere göre en fazla katılımcı % 37 ile Lise Mezunu olduğu, en az katılımcı sayısının ise % 4 Ortaokul Mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Engelli Bireylere Olan Yakınlık Derecelerine İlişkin Bulgular

	f	%
Anne	18	33,3
Baba	4	7,4

Kardeş	12	22,2
Diğer	15	27,8
Belirtilmemiş	5	9,3
Total	54	100

Tablo 4.4. te katılımcıların engelli bireylere yakınlık derecesine ilişkin bulgular, % 33.3 anne, % 7.4 baba, % 22.2 kardeş, % 27.8 diğer akrabalar, % 9.3 belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların en fazla % 33.3 ile annelerden oluştuğu görülmüştür. 54 katılımcının 18 kişisini anneler oluşturur.

Tablo 4.5. Katılımcıların Yakınlarının Engelliliklerine İlişkin Bulgular

	f	%
Görme engelli	11	20
İşitme engelli	2	3,2
Fiziksel engelli	13	24
Zihinsel engelli	5	9,8
Dil ve konuşma bozukluğu	0	0
Asperger ve otizm	1	2
Diğer	1	2
Görme ve fiziksel engelli	1	2
Fiziksel ve zihinsel engelli	8	15
Belirtilmemiş	3	6
Total	54	100

Tablo 4.5. te katılımcıların yakınlarının engellilik durumlarını tespit ettiğimiz çalışmada, % 20 Görme Engelli, % 3.2 İşitme Engelli, % 24 Fiziksel Engelli, % 9.8 Zihinsel Engelli, % 2 diğer engel grupları, % 15 hem Fiziksel ve Zihinsel, % 6 ise belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir. 54 katılımcıdan elde edilen verilere göre en fazla engellinin olduğu grubun % 24 ile Fiziksel Engelliler olduğu görülmüştür.

Tablo 4. 6. Katılımcıların Engelli Yakını Olmalarının Getirdiği Sorunlarla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Bulgular

	f	%
Uzmanından psikolojik destek alırım	11	20,4
Ailemden ve yakınlarımdan destek alırım	14	26
Tevekkül ederim, Allah'tan geldi der teslim olurum	18	33,3
Çaresizlik hisseder, yapacak bir şey yok deyip mecburen kabullenirim	1	1,5
Manevi rehberlik\danışmanlık desteği alırım	2	3,7
İbadet ve dua ederek Allah'a sığınırım	5	9,3
Belirtilmemiş	3	5,5
Total	54	100

Tablo 4.6. Katılımcıların engelli yakını olmalarının getirmiş olduğu zorluk ve sorunlarla başa çıkma yöntemlerine yönelik bulgulara baktığımız zaman;

Uzmanından Psikolojik destek alırım diyenlerin oranının % 20.4 olduğu,

Ailem ve yakınlarımdan destek alırım diyenlerin, % 26 olduğu,

Tevekkül ederek, Allah'tan geldi diye düşünürüm teslim olurum diyenlerin % 33.3 olduğu,

Çaresizlik hissederim, yapacak bir şey yok deyip mecburen kabullenirim diyenlerin % 1.5 olduğu, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik desteği alırım diyenlerin % 3.7 olduğu, ibadet ve dua ederek Allah'a sığınırım diyenlerin % 9.3 olduğu, herhangi bir görüş bildirmeyenlerin % 5.5 oranında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yanıtlarına göre 54 kişinin, olumsuz durumları ile başa çıkma yöntemlerinin çeşitliliği görülmektedir. Çeşitli oranlarda olan bu yöntemlerden en fazla olanı, %33.3 ile Tevekkül ederek Allah'a sığınma şeklinde olduğu görülmüştür.

Tablo 4.7. Katılımcıların Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmayı Nasıl Adlandırdığı ve Nasıl Algıladıklarına İlişkin Bulgular

	f	%
Engelli bir çocuğa sahip olmayı Allah'ın bir lütfu olarak algılayarak bana sağladığı bir ayrıcalık şeklinde düşünürüm	18	33,3
Allah'tan gelen bir imtihan olarak değerlendiriyorum	31	57,4

Yapmış olduğum hatalardan dolayı bir ceza olarak algılıyorum	0	0
Aynı sıkıntıları diğer insanların yaşamamasından dolayı bize yapılan bir haksızlık olarak değerlendiriyorum	0	0
Belirtilmemiş	5	9,3
Total	54	100

Tablo 4.7. da katılımcıların cevaplarına göre, % 57.4 lük kısımda yer alan 31 kişinin, Allah'tan gelen bir imtihan olarak değerlendirdikleri görülmüştür. %33.3 ile 18 kişinin, engelli bir çocuğa sahip olmayı, Allah'ın bir lütfu olarak algılayıp ayrıcalık şeklinde değerlendirir dediği görülmüştür. %9.3 oranında 5 kişinin ise herhangi bir fikir belirtmediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.8. Katılımcıların Engelli Yakını Olarak Yararlandıkları Sosyal veya Maddi Yardım Olup Olmadığına Dair Soruya Verdikleri Yanıtlara İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	17	31,5
Hayır	33	61,1
Belirtilmemiş	4	7,4
Total	54	100

Katılımcıların cevaplarına ilişkin bulgularda büyük oranda hayır cevabı göze çarpmaktadır. % 61.1 hayır cevabı, % 31.5 evet cevabı, % 7.4 ü ise herhangi bir görüş bildirmemiştir. Sonuçlara göre ankete katılanların çoğunluğunun yardım almadığı tespit edilmiştir. 54 katılımcının 17 si evet, 33 kişi ise hayır yanıtını vermiştir.

Tablo 4.9. Katılımcıların, Yapılan Yardımları Yeterli Buluyor Musunuz? Sorusuna Verdiği Yanıtlara İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	17	31,5
Hayır	28	51,7
Belirtilmemiş	9	4,8
Total	54	100

Katılımcıların cevaplarına ilişkin bulgular Tablo 3.9. de gösterilmiştir. Katılımcıların %31.5 ile 17 kişi evet yanıtı verirken, % 51.7 ile 28 kişi hayır cevabını vermiştir. % 4.8 herhangi bir görüş belirtmemiştir. Yapılan yardımı yeterli bulmayanların sayısı %51.7 ile ilk sırada yer almıştır.

Tablo 4.10. Katılımcılara Yönlendirilen Psikolojik bir Yardım Alıyor Musunuz? Sorusuna Vermiş Oldukları Yanıtlarına İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	1	1,8
Hayır	45	83,4
Zaman zaman	4	7,4
Belirtilmemiş	4	7,4
Total	54	100

Katılımcıların, psikolojik bir yardım alıyor musunuz? Sorusuna verdikleri yanıtla ilişkin bulgulara göre, 54 katılımcıdan yalnızca 1 kişi %1.8 i evet cevabını vermiştir. %83.4 ü hayır diyerek herhangi bir yardım almadıklarını belirtmiştir. %7.7 zaman zaman bu yardımı aldığını, % 7.7 i ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Sonuçlara göre engelli yakınlarının büyük bir kısmı bu konuda bir yardım almamaktadır.

Tablo 4.11. Katılımcılara Yönelik Psikolojik Yardım Almayı Düşünür Müsünüz? Sorusuna Verdikleri Yanıtlara İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	20	37,1
Hayır	30	55,5
Belirtilmemiş	4	7,4
Total	54	100

Tablo 4.11. da katılımcıların sorulara verdikleri yanıtla göre, %37.1 evet dedikleri, %55,5 hayır dedikleri, % 7.4 herhangi bir fikir belirtmedikleri tespit edilmiştir. Engelli yakınlarının yaşamış oldukları sıkıntı ve sorunlara rağmen yardım almayı düşünmeyenlerin oranı düşünülenlere göre daha fazladır. 54 katılımcının 30 kişinin hayır cevabı verdiği, 20 kişinin ise evet dediği

görülmüştür. Bu konuda net cevap vermeyenler de %7,4 oranında 4 kişidir.

Tablo 4.12. Katılımcıların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hakkında Bilgi Sahibi misiniz? Sorusuna Verdikleri Cevaplara Yönelik Bulgular

	f	%
Evet	17	31,5
Hayır	24	44,4
Duydum fakat içeriğini bilmiyorum	10	18,5
Belirtilmemiş	3	5,6
Total	54	100

Katılımcıların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hakkında bilgi sahibi misiniz? Sorusuna verdiği yanıtı göre, %31.5 evet, % 44.4 hayır, % 18.5 duydum fakat içeriği hakkında bilgim yok dedikleri, % 5.6 ise her hangi bir fikir belirtmedikleri tespit edilmiştir. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetinin büyük oranda henüz tanınmadığı görülmüştür. Duyan fakat bu hizmetin içeriği hakkında bilgisi olmayanların oranı %18,5 olduğu görülür.

Tablo 4.13. Katılımcıların Manevi Destek ve Rehberlik Hizmetinden Yaralanmak İster misiniz? Sorusunun Yanıtlarına İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	31	57,4
Hayır	16	29,6
Belirtilmemiş	7	13
Total	54	100

Tablo 4.13. Katılımcılara Manevi Destek ve Rehberlik hizmetinden yararlanmak isteyip istemedikleri ile ilgili soruya yanıtlarına ilişkin bulgulara göre %57.4 evet cevabı verilirken, % 29.6 hayır cevabı vermiştir. % 13 ise düşüncesini belirtmemiştir. Katılımcıların tam anlamıyla Manevi Destek ve Rehberlik hakkında bilgileri olmasa da bu yardımı almak istedikleri görülmüştür. % 29.6 oranı ile 54 katılımcıdan 16 kişinin de bu yardımı istemedikleri görülmektedir.

Tablo 4. 14. Katılımcılara Yöneltilen Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Yararlı Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Soruya Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	33	61,1
Hayır	5	9,3
Emin değilim	12	22,2
Belirtilmemiş	4	7,4
Total	54	100

Tablo 4.14. te katılımcıların yanıtlarına ilişkin bulgulara göre, % 61. 1 oranı ile evet yanıtı, %9.3 hayır yanıtı, % 22.2 emin değilim yanıtı, % 7.4 ile fikrini belirtmeyenlerin olduğu tespit edilmiştir. Manevi Destek ve Rehberlik hizmetinin yeterince tanınmamasına rağmen yararlı olacağını düşünenlerin %61.1 ile ilk sırada olduğu görülmüştür. Soruya hayır diyenlerin sayısının evet yanıtına oranla düşük olduğu tespit edilmiştir. %22,2 emin değilim yanıtı da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hakkında yeteri bilgiye sahip olmamaktan kaynaklandığı görülmür.

Tablo 4.15. Katılımcılara Yönelik Türkiye’de Yapılan Manevi Destek ve Rehberlik Hizmeti Hakkında Bilgileri Olup Olmadığına Dair Soruya Verdikleri Cevaba İlişkin Bulgular

	f	%
Evet	10	18,5
Hayır	41	75,9
Belirtilmemiş	3	5,6
Total	54	100

Tablo 4.15. te katılımcıların yanıtına göre, % 18.5 evet, % 75.9 hayır, % 5.6 yanıtın belirtilmemiş olduğu görülmüştür. Türkiye’de yeni başlayan Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin henüz yeterince tanınmadığı ve tanınmaya ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. %75.9 hayır cevabı araştırma ve katılımcıların yanıtları içinde en büyük oran olduğu görülmektedir. 54 katılımcıda 41 kişi hayır diyerek katılımcının çoğunluğunun bilgi sahibi olmadığını göstermiştir.

4.2. Katılımcılara Yöneltilen Açık Uçlu; Başka Ne Tür Yardım Almak İsterdiniz? Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Bulgular

Başka ne tür yardımlar yapılmalıdır? 19 yanıt

- 1- Maddi ve manevi imkanları artırılabilir
- 2- Öğrencilerin teknolojik eğitim ürünlerinin temini
- 3- Sosyal gelişimleri için maneviyata dayalı sosyalleştirme birimleri açılması. Mesela rehabilitasyon merkezlerinin manevi tabanlı ve maneviyata, dini ve kültürel değerlerimize endeksli olmasını isterim. Böyle kurumlarda bu şekilde yetiştirilmiş görevliler istihdam edilebilir
- 4- Engellilere karşı sahada duyarlı olmak gerekir
- 5- Engelli bireyin ailesine de psikolojik anlamda destek verilmeli
- 6- Sadece saygı
- 7- Kendilerini rahat hissettikleri ortamlar arttırılmalı
- 8- Hayatlarını kolaylaştıracak sosyal aktivitelere önem verilmeli
- 9- Medikal cihaz ürünlerinin tamamının devlet ödemeli
- 10-İş alanlarında daha fazla engelli alımı olabilir
- 11-Benim düşüncem maddi yardımlardan ziyade engelli bireyleri bir birey olarak değerlendirip çocuk gibi görmemek yetişkin yetişkinmiş gibi davranmak çocuğa çocuk gibi davranmak en büyük yardım olacağına inanıyorum ve engelliler arasında negatif ayrımcılığı yapmamalarını insanların özellikle de sizler gibi manevi anlamda çalışma yapan insanların bu konularda daha dikkatli olmasını öneririm
- 12-Medikal yardım olmasını istiyorum
- 13-Yok
- 14-Özel çocuklar için değişik etkinlikler düzenlenebilir
- 15-Maddi Manevi destek çok zor Engel çocuğa bakmak ben Anneyim
- 16-Boş
- 17-Hiçbir gelir düzeyinde bulunulmaması hem engelliye hem de bakıcıya maaş verilmesini talep ediyoruz ve sigortalı olup emekli olmayı temenni ediyoruz
- 18-Bez parasının artırılması ve maaşı yetersiz
- 19-Devlerimiz gerekeni yapıyor.

Verilerin Yorumu

Türkiye'de toplumsal din ve maneviyat algısı çok komplike ve derin bir alanda konuşlanır. Toplumun tamamının bu konudaki algısını analizini yapmak imkansızdır. Fakat araştırmalara bakarak manevi destek ve rehberlik uygulamalarına yönelik bazı değişkenlerden bahsedebiliriz. İnsanların inanç, kültür, ekonomik durum, tarihsel geçmiş, kurumsal farklılıkları din ve maneviyatla ilişkisini belirlemede etkili bir faktördür. Bu değişkenler manevi destek ve rehberlik çalışmalarının belirleyicisi olmaktadır. Araştırmamıza katılan ve farklı yaşam alanlarında bulunan farklı çevrelerden 54 kişinin anket sorularına verdiği yanıtlar ele alınmıştır. Bu araştırmaya katılan kişiler, aynı dini manevi bakış açısına sahip olan çevrelerden olması dikkate alınmadan rastgele seçilmesi sağlanmıştır. Uygulanan anket çalışmasının sonuçlarına bakıldığında; katılımcıların % 63 oranında kadınlardan oluştuğu görülmüştür. 18 yaş ve altı gruptan başlayarak 61 yaş ve üzeri her yaş grubuna yöneltilen sorulara yanıt verenlerin, %48 ile 41-60 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise en fazla katılımcının Lise Mezunu olduğu görülür. Engelli bireylerin bakım ve sorumluluğunu alan kişilerin anne, baba, kardeş ve diğer yakınlarından oluştuğu ve en büyük oranın anneler olduğu görülür. Oranı ise %33.3 tür. Görme, işitme, fiziksel, zihinsel, konuşma ve diğer engel grubundan kişilerin bulunduğu araştırmamızda görme engelli olan kişilerin daha fazla olduğu görülmektedir. Engelli yakınlarına sorulan anket sorularından biri de, içinde bulunduğu durumu nasıl adlandırdıkları ve başa çıkma yöntemlerinin ne olduğu ile ilgiliydi. Yanıtların çoktan aza doğru sıralanışı şu şekilde olmuştur: tevekkül ederek Allah'tan geldiği inancı ile teselli bulma, aile ve yakınlarından manevi destek arama, uzmanından psikolojik destek alma, ibadet ve dua yoluyla Allah'a sığınma, manevi danışmanlardan destek alma, çaresiz hissedip kabullenme şeklinde sıralandığı görülür. Genel olarak insanların maneviyat ve Allah'a teslim olma yani tevekkül ederek baş etme yöntemi geliştirdikleri ve tercih ettikleri görülür. Engelli yakını olmayı, engelliliğin kendi başlarına gelmiş olmasını nasıl değerlendirdiklerini sordüğümüzde ise; imtihan, Allah'ın takdiri, lütfu gibi manevi bir bakış açısı geliştirdikleri, %9.3 lük kısmının da herhangi bir yorum yapmadığı görülür. Bu sonuçlara bakarak insanların kendisini çıkmazda ve çaresiz hissetmeleri durumunda daha fazla manevi bakış açısı geliştirdikleri dikkat çeker. Psikolojik ve manevi yardım dışında kalan maddi destek ve yardımlar konusunda yöneltilen soruya da %61.1 oranında hayır cevabı verilmiştir. Yapılan yardımların yetersiz olduğu ve daha fazla yardım beklentisi olduğu da görülür. Psikolojik bir yardım alıp almadıkları sorusuna dikkat çekici bir oranla hayır cevabı verilmiştir. Bu yardımları almadıkları gibi, yardım almak istiyor musunuz sorusuna da %55.5 oranıyla hayır cevabı vermeleri oldukça ilginçtir. Yaşadıkları maddi manevi sıkıntılarda kendilerine faydalı olmasını bekledikleri yardımlar arasında psikolojik yardımın olmaması önemli bir bulgudur. Manevi destek ve rehberlik konusunda bilgi sahibi olup olmamaları konusunda sorulan soruya da %44.4 ile hayır cevabı

verilmiştir. Yanıtta göre yeterince tanınmadığı ortadadır. Manevi destek ve rehberlik hizmetinden yararlanmak ister misiniz sorusuna büyük oranda evet cevabı alınmıştır. İnsanların engellilik ile ilgili görüşlerini ortaya koyarken sergilediği bakış açısı bu cevapta da kendini göstermiştir. Genel olarak bu bakış açısı, dindarlık ve inanç ile doğru orantılıdır. Aynı kişilere yönelttiğimiz, manevi destek ve rehberliğin yararlı olacağına inanıyor musunuz sorusuna da % 61.1 gibi büyük bir oranla evet denilmiştir. Henüz hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasına rağmen alınan bu yanıtlar bu anlamda duyulan güveni ve beklentiyi göstermektedir. Bu durum çeşitli kurumlarda uygulanmaya başlanılan manevi destek ve rehberlik çalışmalarının geliştirilerek devam ettirilmesi için olumlu bir gelişmedir. Pozitif anlamda beklentilerin olması, bu çalışmaların devam ettirilmesi ve talep eden her insana ulaştırılması gerekmektedir. Başka ne tür yardımların olması gerektiği sorusuna verdikleri yanıtta ise; maddi yardımların artırılması, teknolojik eğitim araçlarının temini, rahat edebilecekleri sosyal ortamların artırılması, engellilere yönelik sosyal aktivitelerin olması, engelli istihdamlarının olması, medikal yardımlar, bakıcı maaşları ve emeklilik koşullarında yardımlar gibi isteklerin yanı sıra duyarlılık, saygı, yaşadıkları zorluklar konusunda insanların empati yapabilmesi gibi isteklerini dile getirmişlerdir. Yapılan anket çalışması ile engelli bireylerin bakımı ile ilgilenen insanların ne gibi sıkıntılarının olduğu ve neleri talep ettiklerini göstermiştir. Araştırmanın amacı olan manevi destek ve rehberlik hizmetleri için yol gösterici verilerin toplandığı bir çalışma olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ- DEĞERLENDİRME

TARTIŞMA-ÖNERİLER

5.1 Sonuç ve Değerlendirme

Köklü kurumsal birikim, bilgi ve tecrübeye sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başta sağlık tesisleri olmak üzere, ceza evi, KYK yurtları, yetiştirme yurtları ve öğrenci evleri gibi alanlarda resmi kanallar ve kurumlar arasındaki protokolle Manevi Destek ve Rehberlik hizmetinin yürütülmesi sağlanmaktadır. Toplumun ortak değeri olan din konusunda Cami dışında

kalan hayatın diğer alanlarında da insanların dini rehberliğe ihtiyacı açıktır. Uygulanmış olan manevi destek ve rehberlik çalışmaları değerlendirildiğinde memnuniyet ve olumlu düşüncelerin olması bu alanda çalışmaların derinleşmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler sevindirici olmakla birlikte yeterli düzeyde değildir. Bakanlıklar ve Başkanlığımız bu hizmetlerin belli bir standarda ulaşması için çalışmaları sürdürmektedir. Yapılmış çalışma örneklerine bakılarak, sorunların arkasındaki psiko-sosyal kaynaklara odaklanıp, dini/manevi danışmanlığın rehabilite etmedeki rolü ve önemi dikkate alınmalıdır. Sistemdeki eksikliklerin giderilerek yeni bakış açıları ile desteklenmesi gereklidir. Günümüzde dini/manevi danışmanlık yaklaşımının kurumsal ve pratik açıdan temellerinin atılarak sistemleştirilmesi, sosyal hayat içinde pratik olarak bir gereklilik ve ihtiyaçtır.

Dünya Sağlık Teşkilatının tanımında sağlık: biyolojik, psikolojik, sosyal ve manevi iyi hissetme halidir, şeklinde tanımlanır. Beden, zihin ve ruh arasındaki uyum sağlıklı olmanın ölçütüdür. Ferdin sağlığı, manevi yönünü de içinde barındıran bir bütündür. Yaşanılan olayların ve etki alanlarının birey üzerindeki etkileri farklılık arz eder, her insanın ihtiyaç, istek, duygu, düşünce, psikolojik durumları ve travmaları birbirinden farklıdır. Manevi rehberlikte esas olan da bu farklılıkları göz önünde bulundurarak hizmet vermektir. Her alanda olduğu gibi, manevi destek ve rehberlik bölümlerinde de verilecek eğitimlerin; din psikolojisi, din eğitimi, psikoloji, dini danışmanlık teknikleri, travma eğitimleri gibi alanları kapsayan geniş bir çerçevede yapılması gereklidir ve sürekliliği olan bir sistem haline getirilmelidir. Bu yapılacak çalışmaların geliştirilmesi kadar, yapılan çalışmaların tanıtılması ve insanlar tarafından yararlanılması sağlanmalıdır. Engelli bireylerin aile ve yakınları olan, 54 katılımcı ile yaptığımız araştırma çalışmamız sonucuna göre; manevi rehberlik ve destek hizmetlerinin henüz istenilen ölçüde tanınmadığı görülmüştür. Manevi destek ve rehberlik hizmeti hakkında bilgi sahibi misiniz, sorusuna %44,4 hayır yanıtı verilmiştir. Herhangi bir psikolojik yardım alıyor musunuz, sorusuna %83,4 hayır yanıtı verilirken. %1,8 evet yanıtı dikkat çekicidir. Aynı gruba, manevi rehberlikten yararlanmak ister misiniz, sorusuna % 57,4 evet yanıtı verilmiştir. Manevi destek ve rehberliğin yararlı olacağını düşünüyor musunuz, sorusuna da % 61,1 evet yanıtı oldukça dikkat çekicidir. İnsanların, hakkında yeteri kadar bilgileri olmamasına rağmen, manevi destek ve rehberliğin yararlı olacağını düşünmeleri ve bu yardımı almak istemeleri önemli bir bulgudur. Engellilik ve engelli yakını olmanın yaşattığı zorluk ve sıkıntılarla başa çıkma çabasında manevi rehberliğin ve desteğin iyileştirici bir rolü olacağı düşünülmektedir.

Etkili bir manevi destek ve rehberlik hizmeti sunmak için; alanında alınacak eğitimlerin ve profesyonel yaklaşımların dışında, engelli yakınları ve dezavantajlı durumda olan kişilere yönelik,

ön araştırma ile amacına uygun hazırlık ve planlama yapılmalıdır. Kişilerle samimi, sağlam, sağlıklı ve güvene dayalı bir iletişim inşa edilmelidir. Engelli birey veya yakınının içinde bulunduğu durumdan dolayı hassas yapılarının farkında olarak, din dilinden alınan ilhamla yapıcı ve yumuşak bir duruş sergilenmelidir. İçinde bulunduğu hali kabullenmesi ve farklı bakış açısı geliştirmesi noktasında rehberlik edilmelidir. Durumları ile ilgili gerçekçi fakat umut veren yaklaşımla destek olunmalı ve empatik iletişim dili ile duygularını anladığını hissettirilmelidir. Danışan kişilerin sınırlılıkları ve zorlukları bilinerek, kırılabilir olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Sürekli konuşan, öğüt veren, nasihatte bulunan, öğreten bir tarzda değil, yargılamadan dinleyen pozitif bir etkileşim seçilmelidir. Sohbet ve rehberlik edilecek ortamın da mümkün ise ona göre planlanması gereklidir. Kişiyi rahat hissettirecek, güvenilir bir ortamın olması önemlidir.

Hedef kitlenin psikolojik durumları iyi tahlil edilmesi, desteğin doğru şekilde verilmesi ve istifadeli olması açısından son derece önemlidir. Manevi destek ve rehberlik bütüncül (holistik) bir yaklaşımla kişinin fiziksel, manevi, psikolojik, ahlaki yönden rehabilitasyonu hedeflenmelidir. Manevi rehberlik ile, Kuran ve Hadisler ekseninde, kişiyi manevi yönden rahatlatacak, kalbine ilham olacak, ümit aşılacak konuşmalarla dua, ibadet ve tesbihatlar öğretilmelidir. Hz. Muhammed (a.s) başta olmak üzere İslam dininin önde gelen ve kabul gören kişilerin hayatlarından, hikayelerinden ve olaylardan örnekler sunarak rehberliğe katkı sağlanmalıdır. Kuran'dan Ayetler, hadislerden bahsetmek önemli bir motivasyon aracıdır. Bu yolla kişinin duygusal ve manevi birtakım ihtiyaçlarına yanıt verilmiş, sorunları kökünden sökülüp atılmasa da kendini iyi hissetme halini sağlaması ve umut aşılması bakımından gereklidir. İnsanların yaşadıkları sosyal çevre, inanç, kültür ve değerleri gözetilerek bütüncül bir iyileştirme güçlendirme yaklaşımı benimsenmelidir. İnsanların başına gelen sıkıntı, engel ve musibetlerin bir nevi manevi olgunlaşma vesilesi olduğu, Peygamber kıssaları ve tasavvuftan örneklerle açıklanabilir. Dinin ve maneviyatın, hastalıkların tedavi sürecinde olumlu katkıları olduğuna dair araştırma sonuçlarını gösteren çalışmalardan bahsedilerek umut verici rehberlik sağlanabilir. Stresli süreçleri yönetmek için dinî musiki, ilahiler, topluca yapılan ibadetler, üzüntüyü paylaşma ve yardımlaşma gibi destekleyici sosyal faktörler ve duygusal desteklerin de kullanılabilmesi unutulmamalıdır. Öyle ki mental yetersizliği olan bireylerin ve birtakım becerilerini yitirmiş ihtiyar kimselerin ilahilere iştirak etme, toplu dualara katılma ve basit ritüelleri tekrarlama gibi aktivitelerinin duygusal stres düzeylerini azalttığı tespit edilmiştir (Koenig, 1995)

Dünyada ve Ülkemizde yapılan manevi destek ve rehberlik çalışmaları incelendiğinde, hayatının bir döneminde veya sürekli problem ve sıkıntı içinde çıkmaza giren insanların, dini başa çıkma

yöntemlerine yöneldikleri görülmüştür. Pozitif dini başa çıkma yöntemlerinden dua, şükür, sabır gibi kavramların travmatik olayların yol açtığı stresi azalttığı, sosyal hayata ve işlevlere dönmeyi hızlandırdığı gibi sonuçlar görülmüştür. Bunun sebebi ise dini inanç ve ibadetin bireyde rahatlama sağlaması, bireyin kontrol mekanizmasını artırması, bireyin aşkın bir güce Yaratıcıya bağlanması, insanların da birbirine bağıni kuvvetlendirmektedir. (Mersenhelder, 2002) problemle karşılaşan kişi, problemin çözümüne yönelik dini inancından bir çıkış yolu görmektedir. Dini inanç ve değerler zor zamanlarda insanları hayata bağlayan ve hayatın her şeye rağmen yaşanmaya değer olduğu duygusunu veren anlamlı bir sistemdir. Pargament (2003: 223), bu durumu şöyle ifade eder: *Kutsalın iradesi, günlük olaylarda tezahür ettiğinde başlangıçta tesadüfi, anlamsız ve trajik görünen şeyler başka şeyler olur.* Etkili bir dinî başa çıkma süreci bireye yaşama umudu ile dengeli bir bütünlük kazandırır (Carpenter, 1992, 41; Pargament, 1997; Parga- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi tmdrd 117 ment & Olsen & Reily, 1992). Pargament, Koenig ve Perez'in belirledikleri dinî başa çıkma etkinliklerinin beş temel hedefi ise şu şekildedir (Pargament ve ark. 1998: 710-724):

1. Acı veren yaşam problemleri ile karşılaşıldığında anlam bulma: Yaşamda tesadüfi ya da trajik görünen olaylara Kutsalın iradesi ile farklı bir pencereden bakılır. Örneğin anne baba için en büyük acı olan evlat kaybı, şehitlik kavramı ile yeni bir anlama kavuşur (Doğan, 2020: 123-127).

Dinin açıklamaları, yaşamımızda kaçınılmaz olan travmatik olaylara anlam vermede ve kabullenmede yardımcı olur.

2. Kontrol kazanmak için bir çıkar yol sunma: Allah'ın iradesine inanarak kişi zorlukları yeniden değerlendirir ve daha az stres hisseder. Yapılan çalışmalar kader inancının insanlara destek sağladığını ortaya koymuştur (Abraído-Lanza, 2004: 91-102; Nakonz & Shik, 2009: 25-38).

3. Kaygıyı azaltma ve teselli sunma: Zorlukların karşılığının olduğu ve bu hedefe ulaşmak için sabretmek gerektiği inancı, kaygılı kimseye bir teselli sunar. Örneğin, cennete gitmek, daha iyi bir insan olmak vb.

4. Sosyal dayanışma ve kimliği destekleme: Aşkın güce duyulan bağlılık ile bireyin ondan yardım görmesi olan manevi desteğin yanında, sosyal destek ve topluma hizmet gibi kanallardan yardım edilebilir. Birey hem kendisini besleyerek hem de topluma katkı sağlayarak stresin azalmasına yardımcı olur (Pargament & Maton, 2000: 495-522).

5. İnsanların eski değerlerden vazgeçerek yeni anlam kaynakları bulmasını desteklemek: Dinî başa çıkma evrensel özelliklere sahip olmasının yanında dinsel, yerel ve kültürel farklılıklara sahiptir. Bu nedenle farklı tipte dinî başa çıkma davranışlarından söz etmek mümkün olmaktadır. Bir

anlamda inanç ve kültür, dinî başa çıkmanın karakteristiğini, tarzını ve yöntemlerini değiştirebilir ve dönüştürebilir özelliktedir (Ayten, 2015: 57; Khan & Watson & Chen, 201: 1049-1062). Dolayısıyla mevcut değerlerin yerine alternatif değerler bulunarak dinî başa çıkma sağlanabilmektedir.

Kuran'ı Kerim açısından bakıldığında, her türlü önlem, hassasiyet ve tedbire rağmen engelli olabilmek mümkündür. Bu durumu imtihan olarak görerek Allah'a sığınmak ve teslim olmak inançlı olmanın gereğidir. Bu konuda isyan edip Allah'ın adaletini sorgulamak inançlı bir engelli ve ailesinin ortaya koyacağı bir tavır değildir. (Coşkun, 2016) İslamiyet'ten önceki dönemde kötü muamele ve dışlanmaya maruz kalmış olan engelliler hakkında, Kuran'ın inişiyile engellilere olan bakış açısı değişmiştir. Kendilerine ilgi ve iltifatta bulunan ve bazı ayrıcalıklar tanıyan dini sayesinde, engelliliğin kendilerinden kaynaklanan bir eksiklik olmadığını ve hatası sonucunda oluşmadığı bilincini kazandırmıştır. Üstünlüğün görünüş veya fiziksel özellikte olmadığını, engelli olsun ya da olmasın her insanın niyet ve gayretiyle Yaratıcıya yaklaşabileceğini göstermiştir. Bireysel ve toplumsal duyarlılık oluşturma adına Hz. Peygamber'in engelliler için dünya ve ahiret hayatına moral katkısı yapan açıklamalarda bulunduğunu da görmekteyiz. Özür veya engellerinden dolayı bazı dini sorumluluklarını yerine getiremeyenlerin, güzel niyetleri sebebiyle ilgili ameli yapmış hükmünde olacağı ve aynı sevabı kazanacağı bildirilmiş ve manevi yönden onları motive etmiştir. Mü'minlerin ayaklarına batan diken sebebiyle bile sevap kazanacaklarını, dolayısıyla engellilik gibi kişiyi oldukça zor durumda kalması ve sıkıntı çekmesinin de sevap kazanma ve günahlarının affına vesile olması inançlı engellileri motive edecek etmenlerdendir. Engel durumu ve fiziki görünüşü ne olursa olsun kul yaptığı ibadet ve inancı ile Yaratıcıya yaklaşabilir. Kudsi Hadiste belirtilen bu durum, engelli bireyleri çektikleri sıkıntı sebebiyle amel bakımından üst seviyede olabileceklerini bildirir. Yaratan ile kurulacak bağa, kişinin engelli olması bir engel teşkil etmemektedir. Dini anlamda engelli kişiyi ikinci plana atan bir durum kesinlikle söz konusu değildir. Bu bakış açısı dinin getirmiş olduğu bir ölçüttür. Dünya hayatının insanlar için sınav yeri olduğunu bildiren Ayetlere bakıldığında da insanlar arasında engelli-engelsiz gibi hiçbir ayrımın olmadığı görülür. Herhangi bir ayrımın olmamasının yanında ibadetler konusunda sağladığı kolaylıklar bulunmaktadır. Engel durumuna göre; Namaz ibadetini oturarak kılabilme, Hacca gidemeyenlerin vekalet vererek bu ibadeti yapmış kabul edildiği hüküm, Özür durumları bulunan kadınların bu özel durumlarına has fihki kurallar, erkeklerin ipek giymelerinin caiz olmamasına rağmen bazı cilt hastalıkları sebebiyle izin ve ruhsat verilmesi gibi durumlar bu kolaylıklara örnektir. 'Özür sahipleri hariç...' (bk. Nisa 4/95) şeklinde Kuran-ı Kerim'de bahsedilen bu Ayet ile engelli olan bireylere, savaşa katılmama ruhsatı tanımıştır. Dinin her zaman; kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin prensibi ile hareket ettiği ve bu şekilde

davranmayı öğütlediği görülmüştür. Dine hizmet etmiş ve Hadislerin günümüze taşınmasında katkı sağlayan ve Hadis rivayet eden Sahabilerin de bazılarının engelli olması, bu halde İslamiyet'e hizmetten geri kalmamaları da kayda değer önemli bir ayrıntıdır. Engelli birey ve yakınları için örneklik teşkil edecek bu ve benzeri durumlar engellilere yönelik manevi rehberlikte bizlere kaynaklık edecektir. Görüldüğü gibi belli kolaylık ve özel ruhsatlarla engelli bireylerin de dini hayatlarını kesintisiz devam ettirebilmeleri amaçlanmıştır. İslam dininin engelli hak ve hukukuna dair hükümlerin oluşması sağlanmıştır.

Tüm bu bilgilerin ışığında bakıldığında engelli bireyler, bakımlarını üstlenenler veya hayatın türlü zorlukları ile başa çıkma konusunda desteğe ihtiyaç duyan insanlara, dini başa çıkma yolları konusunda rehberlik ederek topluma kazandırma görevi manevi rehberliğin ana ilkelerindedir. Her geçen gün bu rehberliğe ihtiyacı olan kişiler artmaktadır. Bu noktada bireyin maneviyatla ilgili sorunları bağlamında modern yöntem ve tekniklerle manevi yöntemleri bütünleştiren manevi danışmanlara görev düşmektedir. Manevi danışmanlar açısından Yaratıcı imajının ve Yaratan ile olumlu ilişkinin kurulmasına rehberlik meselesinin ne kadar önem arz ettiği ortadadır. Bunun için öncelikle, manevi danışmanlığın kurumsal yapısı hakkında şeffaf bilgi sunan ayrı bir internet sitesi etki ve ulaşılabilirliği güçlendirilmeli ve tanıtımı sağlanmalıdır. Bu internet sitesinde hizmetin hedefi, sorumlu yetkililer, gerekli telefonlar, manevi danışmanlar, sıkça sorulan sorular vb. hakkında net bilgilerin yer alması faydalı olur. Manevi danışmanlık uygulamasının halka sosyal medya, internet sitesi, kamu spotu, televizyon programları, popüler dizilerin içindeki rol modeller üzerinden ve yazılı medya yolu ile farklı formlarda tanıtılması hedef kitleye ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

DİB ve iş birliği içinde olan kurumların görüşmeleri kayıt altına alma, bilgileri depolama ve gizlilik koşulları hakkındaki standartların oluşturulup paylaşılması kurumsal güvenilirliği artıracaktır. Danışmanlar haricinde bu bilgilere ulaşabilen makam, kurum ve kişilerin olup olmadığının hukuki ve etik bağlamlarda açıkça belirtilmesi de bu çerçevede önemlidir. Kurumlar arası görev dağılımları ve danışmanlara karşı bağlayıcı ve hesap verilebilirlik durumları da protokole dahil edilmelidir. Tüm yapılmış ve yapılması planlanan manevi destek ve rehberlik çalışmaları, yaygınlaştırılarak ihtiyaç duyan ve bu hizmeti isteyen her bireye ulaştırılmalıdır. İnsanların, en doğal yaşamsal hakkı olan psikolojik iyi olma halinin sağlanması amacıyla, dini başa çıkma yöntemleri ve çalışmaları geliştirilerek kendilerine sunulmalıdır. Böylelikle çağın stresi altında bulunan insanları, dinin şefkatli, merhametli, kuşatıcı ve iyileştirici yönüyle buluşması sağlanmalıdır.

5.2 Tartışma

Cinsiyet, eğitim durumu, engelli bireye yakınlık derecesi, yaş aralığı, manevi rehberlik ve danışmanlık hakkında bilgi sahibi olup olmama, herhangi bir destek alıp almama gibi çeşitli sorulara verilen bilgiler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yurtdışında ve Ülkemizde yapılan çalışmalarda maneviyatın sağlık, iyilik ve yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ortaya konulmuştur. (Köylü, 2010; 5-36, Ayten, 2012: 45-79, Dein, 2014: 739-750) Maneviyat, dua, ibadet ve inancın birçok hastalık ve zorlu durumlarda rahatlama sağladığı bilinmektedir. Hastalıkların tedavisinde ve bu süreçte faydalı olup olmaması, katkısının ne olduğu konuları meta-analiz çalışmalarıyla tartışılmıştır. ABD’de 44 bin kanserli hastanın araştırmasında, maneviyatın olumlu anlamda etkisinin olduğu bulgularına ulaşılmıştır. (Heather; 2015: 3760-3768) Din ve maneviyat hastalık, engellilik, travmalar, psikolojik sorunların tedavisinde olumlu sonuçlar verdiğini araştıran çok fazla çalışmadan bahsedebiliriz. Bu araştırmada manevi destek ve rehberlik hizmetinin tanınması, yaygınlaşması ve insanlar tarafından yararlanılması amaçlanarak bir çalışma yapılmıştır. Engelli bireylerin yaşadığı sıkıntı ve zorluklara ortak olan aile bireyi ve yakınlarının, manevi rehberlik hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları araştırılmıştır. Bu hizmetin yararlı olup olmayacağı konusundaki düşünceleri, bu hizmetten yararlanmak isteyip istemedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Manevi destek ve rehberlik çalışmalarına bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Anket yanıtları ve sonuçlar topluca değerlendirildiğinde manevi destek ve rehberlik hizmetine olumlu bir bakış açısı olduğu görülmüştür. Ankete katılan insanların yeterince bilgi sahibi olmamalarına rağmen yine de bu hizmeti talep etmeleri, maneviyata bakış açılarıyla olumlu gelişme temennisiyle bu görüşe sahip olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak din görevlileri tarafından verilecek olan manevi destek ve rehberlik hizmetinin faydalı olacağı yönündeki bakış açısının olması ve bu yönde çalışma beklentisi önemli bir durumdur. Değerlendirilerek üzerine çalışmalar yapılması gereken ve talep eden her insana bu hizmet ulaştırılmalıdır.

Tüm bunlara rağmen yine de Türkiye’de ilk defa sadece dini eğitim kapsamında cezaevlerinde vaiz görevlendirilmesi bağlamında gündeme gelen manevi rehberlik, günümüz tartışmalarındaki kapsamıyla 90’lı yıllarda gündeme gelmiştir. 1994’te hastanelerde bedensel ve ruhsal sağaltmanın bir bütün olduğu inancına dayanan uygulamanın pilot çalışmaları başlamıştır. Fakat Ankara Tabipler Odası Başkanı Mehmet Altınok tarafından mahkemeye verilmek suretiyle bu hizmet 1995’te durdurulmuştur. Bu süreçten itibaren manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetinin devletten talep edilip edilemeyeceği tartışmaları devam etmiştir ve çalışmalar sekteye uğramıştır.

Bireye doğrudan yardım etmeyi amaçlayan manevi psikolojik danışmanlık olan manevi rehberliği ve bireylerin dini/manevi hassasiyetlerinden kaynaklanan beklentilerini göz ardı etmek anlaşılması zor bir durumdur. Psikolojinin seküler bir disiplin olması ve deyim yerindeyse manevi alana sırt çevirerek gelişim göstermesi, bu konunun temel nedenlerinden olmakla birlikte doğru bir yaklaşım değildir. Zira insanların önemli bir bölümü din konusunu ciddiye alarak hayatına yansıttığı için oldukça güçlü ve yüksek manevi ruhsal potansiyele sahiptir. Araştırmamız insanların yeterince bilgi sahibi olmamasına rağmen, manevi destek ve rehberliğe ilgi duyarak talep etmesi bunun açık göstergesidir. Yardım ve desteğe ihtiyaç duyan danışan kişiler için, psikolojik yardıma ek olarak manevi rehberliğin de danışma sürecine dahil edilmesi terapi sürecini zenginleştirecektir. Din ve maneviyat olgusunun, insanların psikolojik sağlığını etkileyen temel faktörlerden olduğu unutulmamalıdır. Bu konudaki temel etkisi koruyucu ve iyileştirici şekilde gerçekleşen dinin ana etkisi gelişimseldir. Dinin bahsedilen etkilerine eklenebilecek olan rehabilite edici etkisi ise tamamlayıcı nitelikte olup psikolojik sağlıkla doğrudan ilişkilidir. (Karaca, 2015: 107).

5.3. Öneriler

Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen 'Evrensel Hasta Hakları' 11. Maddesine göre hastanın kuruluşunun imkanları ölçüsünde ve idarece alınan tedbirler çerçevesinde, dini vecibelerini yerine getirme hakkı vardır. (<http://www.saglikhakki.org/dokuman.htm>) Bu çerçevede her insanın sağlıklı olsun veya olmasın kendi maneviyatını yaşama ve talep etme hakkı vardır. Her yönden iyi olma halini elde etme amacıyla yararlanacağı ve talep etmesi durumunda dini ve manevi yardımın yapılması hakkıdır ve gerekliliktir. Manevi destek ve rehberlik hizmetinin tanıtımının yaygınlaştırılması ve talep eden her insana ulaştırılması noktasında çalışmaların yapılması gereklidir. Öncelikle bu hizmeti talep eden danışanların öncelikli istek ve beklentisi tespit edilmelidir.

Dinleme, anlama, anlamlandırma metotlarıyla, manevi destek ve rehberlik planı hazırlanmalıdır.

Talep eden kişilerin, istek, ihtiyaç ve beklentisi göz önüne alınarak doğru bir strateji geliştirilmelidir.

Manevi destek ve rehberliğin dini fetva verme işi olmadığını bilen manevi destek personelinin, kişinin durumunu dikkate alarak ihtiyacına göre yönlendirme yapması gerekir.

Manevi destek hizmeti sunulurken kişisel bilgilerin üçüncü şahıslarla kesinlikle paylaşılmaması sağlanmalı ve bu güven verilmelidir.

Manevi destek ve rehberlik hizmeti sunulurken resmi bir dil kullanılmalı, sıcak, samimi, anlaşılır ve net olunmalıdır.

Hastanın veya danışan kişinin doğru bir şekilde anlaşılması, anlaşıldığının mesajının doğru bir şekilde verilmesi önemlidir sonrasında; dinin sağlık ve sağlığı korumaya verdiği önem, ibadet ve inancın olumlu etkileri konusunda anlaşılır şekilde bilgilendirme yapılmalıdır.

Her danışanın ihtiyaç, istek, duygu, düşünce ve psikolojisinin aynı olmaması sebebiyle bu farklılıklar, rehberlik sırasında mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Dini danışmanlık hizmetiyle ilgili teorik alt yapı geliştirilirken, mevcut durumun tespit edilebilmesi için üniversitelerle iş birliği danışmanlık sürecini dikkatli bir şekilde takip etmeli ve çözümler oluşturmalıdır. Etkili bir manevi rehberlik sunabilmek için ihtiyacın tespiti, atılacak adımların planlanması, çalışmanın başlatılması ve takibi son derece önemli ve sağlıklı bir sonucun alınmasının koşullarıdır. Bu alanda araştırmalar geliştirilerek sürdürülmelidir.

Manevi rehberlik ve danışmanlık hizmeti veren görevlilerin gözlemlediği eksiklikler ve materyal konusundaki eksiklikleri giderilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve iş birliği içinde bulunduğu üniversiteler bu eksiklere yönelik yayınları ve materyalleri temin etmelidir.

Dini danışman, insan hayatının kutsallığı unutulmamalı ve görev bilincinin yanında bu durum da gözden kaçırılmamalıdır.

Genel önerilerden sonra daha özelden, araştırma sonucuna göre önerilere gelince;

Engelli bireylerin bakımını üstlenen aile bireylerinin istek, dilek ve şikayetlerini ulaştırabilecekleri rahatlıkla sıkıntılarını paylaşabilecekleri bir manevi destek ve rehberlik biriminin oluşturulması gerekliliktir.

DİB bünyesinde manevi destek ve rehberlik hizmeti sunan Diyanet personeli ile iletişime geçebilecekleri kurumsal bir hat kurulmalı ve iletişim konusunda kolaylık sağlanmalıdır.

Manevi destek ve rehberlik ekibinin kendilerinden rehberlik talep eden engelli bireylerin yakınlarıyla belirli aralıklarla görüşme ve ev ziyaretleri planlanmalı ve hayata geçirilmelidir.

Kendileriyle görüşülen danışanlarla ilgili raporlar oluşturulmalı ve ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı takip edilmeli ve destekten sonuç alınmaya çalışılmalıdır. Danışan kişilere de bu rehberlik konusunda onları ciddiye alarak çözüm bulma çalışmaları hissettirilmelidir.

Engelli bireyin yakınlarına yapılacak rehberlik konusunda kullanılacak materyal ve gerekli olan malzemeler doğru bir şekilde önceden planlanıp hazır edilmelidir.

Etkin çözümler üretebilme ve sorunlarla başa çıkma yöntemi geliştirecek olan manevi destek ve rehberlik personelinin seminer ve eğitimlerle gelişimleri sürekli desteklenmelidir.

Dini önemli gün ve gecelerde düzenlenen faaliyetlere engellilerin de yakınlarıyla beraber katılmalarını sağlayacak programlar düzenlenmeli ve bu konuda bilgilendirme yapılmalıdır. Böylelikle sosyal etkinliklere aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır.

Anket çalışmamıza katılan 54 kişiye aldıkları ve almak istedikleri yardım ve destek sorulduğunda manevi destek konusundaki olumlu ve pozitif beklenti ve isteklerinin olduğu göz önünde bulundurulmalı, ihtiyaçlarına yönelik rehberlik hizmeti geliştirilmelidir. Manevi desteğin yanı sıra psikolojik desteğin de olmasının yararlı olacağı konusunda rehberlik edilmelidir. Bu iki yardımın birbirinin destek ve tamamlayıcısı olduğu vurgulanmalıdır.

Manevi destek ve rehberlik çalışmalarına olumlu katkısı olacak ve zenginleştirecek olan, uzman ve tanınmış kişilerin katılacağı programlar planlanmalı ve bu kişilerin bilgi, tecrübe ve deneyimlerinden fayda sağlanılmaya çalışılmalıdır. Bu tür programlar ve sosyalleşmenin, geçici bile olsa manevi rahatlama gibi bir işleve sahip olduğu unutulmamalıdır.

Manevi destek ve rehberliği talep eden ve rehberliğe ihtiyaç duyan insanlar kadar, çevrede de sürekli olarak duyarlı olmaya yönelik çalışmalar yürütülmeli ve her platformda bu çalışmalar sürdürülmelidir. Yaptığımız anket çalışmasına bakıldığında, insanların beklentilerinden birinin de kendilerine anlayışlı davranılması ve saygı duyulması olduğu görülür. Okullarda verilen eğitimler başta olmak üzere, sosyal ve dijital platformlarda duyarlı olma bilinci oluşturulmalıdır. Geliştirilip çoğaltılarak yaşanılır kılınmalıdır.

KAYNAKÇA

AAPC, 2016 d.) *Amerika Dini Danışmanlar Kurumu. American Association of Pastoral Counselors*. Retrieved Mart 15, 2016, from American Association of Pastoral Counselors: <http://www.aapc.org>

Abraído-Lanza, 2004: 91-102; Nakonz & Shik, (2009: 25-38).

Ayten, A. (2015). *Din, erdem ve sağlık*. Ali Ayten (Ed.), İstanbul: İz Yay

Ayten, 2015: 57; Khan & Watson & Chen, (201: 1049-1062).

(Abraído-Lanza, 2004: 91-102; Nakonz & Shik, 2005-38)

CPE, (Clinical Pastoral Education) *Klinik Dini Danışmanlık Eğitimi Hareketi*

(<http://www.acpe.edu/WhoWeAreHistory.html>, 05/05/2012)

(Carpenter, 1992, 41; Pargament, 1997; Parga- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi tmdrd 117 ment & Olsen & Reily, 1992).

Çetinkaya, (2011) Rehberlikte Temel Kavramlar

Rehberlik (s. 1-37) içinde. Aydın, B. (Ed). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Diyanet İşleri Başkanlığı, I. Dönem- (1994-1996) ve 2015 Yılı II. Dönem Tarihçesi (<http://www.diyamet.gov.tr>)

El- Bakara 2/155, Et-Tin 95/4, Es-Secde 32/9, *Kuran'ı Kerim*

Hamdan, (2017), (Dawson, 2008, Alhadari, 2006, Del Brown, 2000)

Heather, 2015: 3760-3768 Religion, spirituality and physical health in cancer patients: A meta-analysis. *American Cancer Society, Cancer (121) 3760-3768*

Helmut (2010). Grundlagen interreligiöser seelsorge *Handbuch Interreligiöse Seelsorge. Nevkirchener Verlag: Nevkirchen-Vluyn, 73-96.*

Karaca, (2011-2015). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Ese Ofset.

Karagül, (2012: 51-76) Manevi Bakım ve Hollanda örneği

I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Tebliğ Kitabı İçinde (ss. 51-76)
Ankara: Harika Liman Ltd. Şti.

Koç, M. (2014'a). *Manevi-(psikolojik) danışmanlık: Müslüman-Türk diasporası örneği*. Bursa: Emin Yayınları

Mevlâna Celaleddin er-Rumi, *Mesnevi Tercümesi çev. Şefik Çan* (İstanbul: Ötüken Yayınları 1995), 4/521-524

Meisenhelder, J. B. (2002). Terrorism, posttraumatic stress, and religious coping. *Issues in Mental Health Nursing, 23, 771-782*

Reyder, E.M. (1999). A history of Division 36 (Psychology of Religion)

Unification through division: Histories of the division of the American Psychological Association.

Weiss, Federschmidt ve Temme, 2010: 11; (Schipani, 2013: 4) *Handbuch interreligiöse seelsorge. Nevkirchener Verlag: Nevkirchen-Vluyn*

Heather, 2015: 3760-3768 Religion, spirituality and physical health in cancer patients: A meta-analysis. *American Cancer Society, Cancer (121) 3760-3768*

- WMA. (2015, Nisan) *Dederation of Lisbon on the Rights of the Patrent*. (WMA.2015)
- Diyanet İşleri Başkanlığı, I. Dönem- (1994-1996) ve 2015 Yılı II. Dönem Tarihçesi (<http://www.diyamet.gov.tr>)
- Jazimin ve Ahmad, 2009; Jazimin, Mahmud ve Ishak, 2008; Bonchek ve Greenberg, 2009
- Seyyar, A. (2008). İslami değerler açısından manevi sosyal hizmetler. A. Seyyar (Ed.). *Manevi Sosyal Hizmetler* içinde. İstanbul: Rağbet Yayınları
- Pargament, KI (2003). 'Gold Help Me' din psikolojisi açısından başa çıkmanın teorik çatısına doğru. (A. Albayrak, Çev.). *TabulaRasa*, 3(9) ss. 207-238.
- Tirmizi, (Fiten 9-2170; Ebu Davud, Melahim 17-4336)
- Raffay, Wood ve Todd, 2016; Tacey, 2006, s. 14-15